

E.ON Elnät Sverige AB
Nobelvägen 66
205 09 Malmö
eon.se

T 040 - 25 50 00

Samrådsredogörelse

Planerad 130 kV kraftledning Storhöjden-Källsjön i Sollefteå och Kramfors kommuner

April 2018

Projektorganisation

E.ON Sverige AB
205 09 Malmö
eon.se

SWECO Energuide AB
Box 34044
100 26 Stockholm
www.sweco.se

Rapporten har upprättats av Hanna Markström och Johan Lidén.

För kartor i underlaget innehas rättighet:
© Lantmäteriet MS2006/02876

Innehållsförteckning

1	Samråd	4
2	Inkomna synpunkter och bemötanden, stråksamråd mars-april 2016	6
2.1	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	6
2.2	Kramfors kommun	10
2.3	Sollefteå kommun	10
2.4	Övriga myndigheter och organisationer	13
2.5	Berörda fastighetsägare	25
3	Inkomna synpunkter och bemötanden, sträckningssamråd mars-april 2017	43
3.1	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	43
3.2	Kramfors kommun	43
3.3	Sollefteå kommun	44
3.4	Övriga myndigheter och organisationer	45
3.5	Berörda fastighetsägare	54
4	Inkomna synpunkter och bemötanden, kompletterande sträckningssamråd september-oktober 2017	63
4.1	Länsstyrelsen i Västernorrlands län	63
4.2	Kramfors kommun	66
4.3	Sollefteå kommun	66
4.4	Övriga myndigheter och organisationer	67
4.5	Berörda fastighetsägare	67
5	Gemensamma svar till samrådssynpunkter	73
5.1	Bemötande till synpunkter på vindkraftsanläggningen Storhöjden	73
5.2	Bemötande förordande av markförlagd ledning	73
5.3	Bemötande intrångsersättning	73
5.4	Bemötande förslag på stråk/sträckning; Fanom, via Ed/Angsta till Källsjön	73

Bilagor

1. Sekretessbilaga, yttrande Ångermanlands Ornitologiska Förening (ÅOF)

1 Samråd

Samrådet avseende stråk inleddes i november 2015 genom ett informationsmöte med Länsstyrelsen i Västernorrlands län samt Sollefteå och Kramfors kommuner. På mötet redogjordes för bakgrunden till den planerade ledningen, framtagna stråk, tekniskt utförande samt E.ON Energidistribution ABs (tidigare E.ON Elnät Sverige AB. Bolaget benämns nedan E.ON) planer inför fortsatt samråd.

Ett skriftligt stråksamråd genomfördes i början av mars 2016 genom direktutskick till berörda myndigheter, organisationer och fastighetsägare. Samrådsunderlag skickades ut till organisationer, föreningar samt myndigheter och andra som kan tänkas bli berörda den 4 mars. Ett samrådsbrev med information om projektet och en karta med stråkalternativ skickades till berörda fastighetsägare samma dag. Fastighetsägare har under samrådet haft möjlighet att beställa det kompletta samrådsunderlaget via kontaktperson på Sweco. Samrådsunderlaget har även funnits tillgängligt via E.ONs hemsida under hela samrådet. Samrådet kungjordes genom annons den 15 mars i Tidningen Ångermanland samt den 22 mars i tidningarna Kramforsbladet och Sollefteåbladet. Svarstiden för samrådet sattes till den 15 april.

Utifrån de synpunkter som framkom i stråksamrådet och baserat på tillgänglig information om området har ytterligare utredningar och studier genomförts. Utvärdering av de olika stråken genomfördes och ett förslag på sträckning togs fram under slutet av 2016 och början av 2017. Samråd avseende det förslag på sträckning som tagits fram genomfördes under mars och april 2017. Samrådsunderlag skickades ut till myndigheter, organisationer och föreningar den 14 mars 2017. Samtidigt skickades information om projektet samt inbjudan till öppna samrådsmöten ut till berörda fastighetsägare och rättighetsinnehavare. Svarstiden för samrådet sattes till den 21 april 2017. Två samrådsmöten i form av öppet hus genomfördes, ett på Folkets Hus i Sunnersta den 3 april 2017 och ett på Hotell Hallstaberget i Sollefteå den 4 april 2017, båda mellan klockan 17-20. 15 respektive 25 personer skrev ned sitt namn på närvarolistor vid mötena. På mötet i Sunnersta var det troligen några ytterligare besökare som inte skrev upp sig, på Hotell Hallstaberget bedöms det totala antalet besökare till ca 35-40 personer. Även under sträckningssamrådet har det varit möjligt att beställa det kompletta samrådsunderlaget från angivna kontaktpersoner och underlaget har funnits att ta del av på E.ONs hemsida. Återigen har samrådet kungjorts genom annons i Tidningen Ångermanland den 18 mars och i Sollefteåbladet och Kramforsbladet den 22 mars 2017.

Under samråden har det varit möjligt att lämna synpunkter via telefon, brev och e-post. Inkomna synpunkter redovisas i avsnitt 2 och 3 nedan.

De myndigheter, organisationer och föreningar som fått ta del av samrådsunderlaget redovisas i tabell 1 nedan. Därutöver har samtliga fastighetsägare vars fastigheter direkt

berörs av de studerade stråkalternativen fått ta del av samrådsunderlaget. Även rättighetsinnehavare och närboende har fått information skickat till sig.

Tabell 1. Samrådsparter

Länsstyrelsen i Västernorrlands län	Raedtievaerie Sameby
Sollefteå kommun	Ohredahke Sameby
Kramfors kommun	Voernese Sameby
Skogsstyrelsen	LRF Västernorrland
Sveriges Geologiska Undersökning (SGU)	Högforsens Intresseförening
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap	Sollefteå Hembygdsförening
Trafikverket	Sånga/Överlänns Hembygdsf.
Försvarsmakten	Boteåparlamentet
Friluftsförbundet	Hällsjö Hembygdsförening
Skanova	Boteå Fiskevårdsområde
Vattenfall Eldistribution AB	Gårdnäs-Ås Fiskevårdsområde
Svenska Kraftnät	Björnkåns Fiskevårdsområde
Sveriges Ornitologiska Förening	Sollefteåortens fiskevårdsområde
Ångermanlands Ornitologiska Förening	Bollstas Skoterklubb
Naturskyddsföreningen	Nipstadens Skoterklubb
Riksförbundet Enskilda vägar	Rivincit AB*
Svenska Jägareförbundet	Scandair Helicopter AB*
Jägarnas Riksförbund	Jämtlandsflyg AB*
Svenska Skyttesportförbundet	Höga Kusten Airport*
Luftfartsverket	<i>Berörda fastighetsägare</i>
Sametinget	<i>Ägare till närliggande fastigheter</i>
Svenska Samernas Riksförbund	<i>Rättighetsinnehavare på berörda fastigheter*</i>
Vilhelmina Södra Sameby	<i>Närboende och verksamhetsutövare*</i>
Jijnjevaerie Sameby	

*Inkluderade i sträckningssamrådet efter information som framkommit i stråksamrådet

Utifrån den information och de synpunkter som framkommit i sträckningssamrådet har E.ON beslutat att titta på möjligheten att göra vissa justeringar av sträckningen. Ytterligare utredningar har genomförts för att studera lämpligheten, främst utifrån teknisk framkomlighet och förekomst av naturvärden. Efter en sammanvägning av alla olika aspekter har ett reviderat förslag på sträckning tagits fram och ett kompletterande samråd genomförs för detta med berörda parter under september och oktober 2017.

Flertalet yttranden innehåller synpunkter avseende planerad vindkraftsanläggning Storhøjden. Då detta samråd och kommande ansökan enbart hanterar den planerade anslutningsledningen hänvisas denna typ av frågor och synpunkter direkt till vindkraftsexploatören.

2 Inkomna synpunkter och bemötanden, stråksamråd mars-april 2016

2.1 Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Länsstyrelsen har i yttrande daterat 2016-06-03 (dnr. 407-1835-16) framfört följande:

Naturmiljö

Länsstyrelsen anser att ett minikrav är att naturvärdesinventera sträckan och göra de justeringar av ledningssträckningen som behövs utifrån resultaten. Biotoper som särskilt bör uppmärksammas är exempelvis äldre, eller lövträdsrika skogar, vattendrag, sumpskogar, våtmarker och andra fuktiga miljöer. Både våtmarker som ingår i våtmarksinventeringen, där våtmarker som är större än 50 ha finns med, och mindre våtmarker bör inventeras. Om ledningsstolpar måste placeras på våtmarker ska berörda våtmarker inventeras. Länsstyrelsen ser gärna att bolaget använder SIS-standard för naturvärdesinventering (NVI), eller en standard med minst samma minimikrav. Redovisning av detaljeringsgrad och ambitionsnivå med inventeringen, i såväl förstudier som fältnivå ska utföras enligt SIS-standard, eller på ett annat sätt så att resultatet blir av minst samma kvalitet som med SIS-standard. Det ska redovisas vem som har utfört inventeringen. Kompetenskrav redovisas i SIS-metoden. Enligt Svensk fågeltaxering ska allmän fågelinventering utföras under tidsperioden 20 maj till 10 juni i låglänta områden, vid kusten, eller 25 maj till 15 juni i höglänta områden, inlandet. Således ska fågelinventeringar inom Västernorrlands län utföras under tidsperioden 20 maj till 15 juni. Tid på dagen ska redovisas. Osäkerheter som påverkar resultatet, t.ex. väderförhållanden, ska anges.

Begreppet naturvårdsarter är en samlingsterm för arter som är extra skyddsvärda, indikerar att ett område har höga naturvärden eller i sig själva är av särskild betydelse för biologisk mångfald. Idag omfattar detta begrepp juridiskt skyddade arter, typiska arter, rödlistade arter, ansvarsarter, signalarter och nyckelarter. I Artportalen kan det finnas uppgifter om naturvårdsarter som kan ha betydelse för naturvärdet varför data därifrån bör begäras från Artdatabanken. Görs detta ska behörighet anges för den som sökt ut data för att säkerställa att inga uppgifter förbisetts. Länsstyrelsen bedömer att det är viktigt med en tydlig redovisning på karta av naturvårdsarter. Särredovisa det som är känt sedan tidigare (från Artportalen) och det som hittats vid inventeringen. Observationer av naturvårdsarter ska registreras i Artportalen, oavsett naturvårdsart. Observerade arter som är skyddade eller rödlistade ska redovisas med en noggrannhet som minst motsvarar naturvärdesobjektets utbredning. Detta görs av utföraren av NVI:n. Vid fördjupad artinventering ska det redovisas hur bolaget har kommit fram till att en fördjupad inventering av en viss art behövs eller inte och för vilken sträcka bolaget har gjort en fördjupad artinventering. Det bör redovisas vilka olika områden, t.ex. vilka våtmarker, som har inventerats samt resultatet av inventeringen.

Risker för indirekt eller direkt påverkan på arter som är markerade med N eller n i artskyddsförordningens bilaga 1, ska utredas och redovisas i MKB:n. Det gäller även vilda fåglar som är markerade med B i artskyddsförordningens bilaga 1, är rödlistade eller har nedåtgående trend.

Man bör sträva efter att minimera behovet av att placera ledningsstolpar i våtmarker eller i strandkant vid sjöar eller vattendrag. Innan ingrepp i form av stolpplaceringar etc. i våtmarker kan godtas krävs en inventering för att säkerställa att höga naturvärden inte berörs. Vid passage av vattendrag bör man, för att minimera skogsgatans påverkan på vattenmiljön, eftersträva att passera vattendraget i så rät vinkel som möjligt och att undvika att bygga ledningen längs med vattendrag längre sträckor.

I MKB:n behövs en mer utförlig beskrivning av hur eventuella skador på våtmarker och bäckar ska kunna minimeras, t.ex. en beskrivning av vilka särskilda åtgärder man kommer att vidta vid placering av stolpar samt en beskrivning av tidpunkt för när arbetet ska ske.

Generella riktlinjer

Utöver att helt undvika de känsligaste miljöerna kan ett antal generella riktlinjer för utföranden betonas. Ett mål bör vara att minimera körning på våtmarker och intill vattendrag, det vill säga att man bör tänka till kring hur olika delar av sträckningen nås vid byggnation och underhåll.

En minst tio meter bred skyddszon med lågväxande vegetation bör sparas i anslutning till vattendrag, sjöar och våtmarker. Det är viktigt att framtida röjnings- och underhållsåtgärder som berör våtmarksområden utförs vintertid på tjälad mark för att undvika negativ påverkan på naturmiljön.

Detaljerade synpunkter

Länsstyrelsen anser att bolaget ska undvika att dra ledningen enligt stråk 1 eftersom det stråket korsar Björkån som ingår i riksintresse för naturvård och är utpekad som naturvårdsobjekt. I Björkån finns det flodpärlmussla och gott om harr och öring.

Stråk 1B passerar två naturvårdsobjekt som saknas i bilaga 5 i samrådsunderlaget; nr 83418, Vallån (klass 3, flodpärlmussla) och nr 83592, Klövstaören-Byttören (klass 2, avjepilört).

Stråk 1 passerar genom naturvårdsobjekt 83110, Björkåsen. Den del av åsen som berörs av ledningsstråket sammanfaller med en plats som redan har påverkats av täktverksamhet.

Stråken passerar flera nyckelbiotoper och naturvärden. Länsstyrelsen anser det olämpligt att göra ingrepp i dessa. Vid framtagande av MKB bör Skogsstyrelsen kontaktas angående eventuella ingrepp i nyckelbiotoper.

Inga objekt i våtmarksinventeringen påverkas. Det finns några myrar som inte är inventerade i VMI och där länsstyrelsen således inte känner till hur höga naturvärdena är. Inom Stråk 2B finns en lite större myr (Heckestamyran/Rödmyran), inom stråk 1B finns Svejsmyrorna samt inom stråk 2E Spångmyran och myrar öster om Spångmyran. Ur våtmarkssynpunkt ser det ut som att stråk 2C är lämpligast i öster.

Stråken passerar flera objekt inom odlingslandskapets bevarandeområden. De områden som berörs är B- och C-klassade.

Vattenskyddsområden, vattengeotoper och grundvattenförekomster

Med avseende på vattenförsörjning och grundvatten bedömer länsstyrelsen att stråk 2 är att föredra framför stråk 1. Stråk 1B passerar ett gällande vattenskyddsområde, Sollefteå Para. Syftet med ett vattenskyddsområde är att säkerställa att vattentillgången kan användas som dricksvattentäkt. Detta syfte uppnås genom att vattentillgången skyddas mot föroreningar eller verksamheter som kan medföra negativ inverkan på vattnets kvalitet och kvantitet. Vattenskyddsområdet Para är gällande men vattentäkten är nedlagd. Stråk 1 passerar även en vattengeotop och en grundvattenförekomst (Tjärnlundstorpet-Björksjö). Stråk 2 passerar en vattengeotop och grundvattenförekomst vid Prästholmen. Det finns enligt länsstyrelsen inget känt dricksvattenuttag inom stråk 2.

Oavsett vilken dragning som väljs ska den fysiska påverkan på mark minimeras i största möjliga mån. Inom grundvattenförekomster gäller följande grundläggande försiktighetsåtgärder; inga främmande eller förorenade material ska tas in i området och hantering av eventuella kemikalier ska ske med försiktighet.

Kulturmiljö

Stråk 1 och 1A berör betydligt fler kända fornlämningar än övriga stråk. Eventuellt påverkar stråk 1 även upplevelsevärdet av riksintresset för kulturmiljövård Holm-Björkå, varför länsstyrelsen bedömer att det behövs en noggrannare landskapsanalys.

Oavsett stråkval kan länsstyrelsen komma att ställa krav på arkeologisk utredning.

Samhällsplanering

Stråken berör Ångermanälven som är av riksintresse för friluftslivet. Ett av riksintressets viktiga värden är landskapsbilden, varför stråkens dragning över Ångermanälven kan sägas vara en särskilt känslig del. Om det i stråk 2 är möjlig att placera planerad ledning i anslutning till befintlig kraftledning över älven är den dragningen att föredra. Alla stråk berör också riksintresse för rennaringen, vilket också framgår av samrådshandlingen. Länsstyrelsen konstaterar att samråd med berörd sameby krävs och att dessa finns med i samrådslistan.

Rennäring

Enligt 3kap. 1§ miljöbalken ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Områden av riksintresse för rennäringen ska enligt 3 kap. 5 § miljöbalken skyddas mot sådana åtgärder som påtagligt kan försvåra rennäringsens bedrivande.

Även i de fall den ansökta verksamheten inte ligger inom själva riksintresseområdet menar Länsstyrelsen att senare tids forskning (se Nelleman m.fl.) visar på att undvikelsebeteenden och kumulativa effekter ändå kan medföra påverkan på riksintresset. Eftersom samtliga inom renbetesområdet förekommande konkurrerande verksamheter tillsammans påverkar bedrivandet av rennäringen som sådan ökar i förlängningen även risken för påverkan på utpekade riksintressen.

För att kunna göra en bedömning av den nu ansökta verksamhetens påverkan, och för att föreslå och motivera lämpliga skyddsåtgärder, behöver särskild utredning avseende i detta ärende aktuellt område genomföras. Länsstyrelsen menar att denna utredning bör omfatta både kumulativa effekter och undvikelsebeteenden. Eftersom det är berörd/berörda samebyar som har bäst kunskap om den rennäring som bedrivs i området menar Länsstyrelsen att utredningen ska genomföras i samråd med berörd/berörda samebyar.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Vid val av ledningsstråk samt vid utformning av sträckningsförslag har E.ON beaktat Länsstyrelsens synpunkter. Strävan har varit att så långt möjligt utnyttja samlokalisering med befintlig infrastruktur för att minska intrånget i pågående markanvändning samt påverkan på värdefulla natur- och kulturmiljöer samtidigt som tekniska, driftsäkerhetsmässiga och ekonomiska aspekter vägs in.

En naturvärdesinventering och fågelinventering har utförts under våren och sommaren 2016 i enlighet med SIS-standard för naturvärdesinventering (NVI). Under våren och sommaren 2017 har kompletterande inventeringar utförts i syfte att utreda om justeringar av föreslagen sträckning är möjligt. Resultaten från inventeringarna har beaktats vid utformning av förordat sträckningsförslag och kommer att tjäna som underlag för vidtagande av skadeförebyggande åtgärder. E.ON kommer i kommande MKB att beakta länsstyrelsens synpunkter och särskilt belysa de aspekter som framhålls som väsentliga.

Körning och arbeten i anslutning till vattendrag och våtmarker kommer att undvikas i möjligaste mån och särskild försiktighet vidtas inom sankområden för att undvika körskador. Mer specifika åtgärder kommer att beskrivas i MKB:n.

Arkeologisk utredning kommer att genomföras om det krävs inför slutgiltig stolpplacering så att anpassningar kan göras.

E.ON har vid framtagande av aktuella stråk inför samrådet utgått från den information som finns tillgänglig avseende rennäringsområdet i aktuellt område. Berörda samebyar har varit del av samrådet och uppmanats att lämna information om hur de utnyttjar området för renskötsel. En fördjupad rennäringsanalys har genomförts för området inom ramen för prövningen av de vindkraftparker som planerats i området och tillämpbara resultat från denna kommer att inarbetas i kommande MKB.

2.2 Kramfors kommun

Kramfors kommun skriver i sitt yttrande daterat 2016-03-22 (dnr. MOB-2016-452) att en ledningsdragning mellan Storhöjden och Källsjön bör göras så att minimal påverkan sker på bebyggelse, natur- och kulturvärden.

E.ONs bemötande:

Vid utformning av stråk samt senare förordat sträckningsförslag har stor hänsyn tagits till kända natur- och kulturvärden liksom bostadsbebyggelse och andra markanvändningsintressen. Strävan vid projektering av slutgiltigt sträckningsförslag har varit att minimera påverkan på bebyggelse, natur- och kulturvärden samtidigt som tekniska och ekonomiska aspekter vägt in.

2.3 Sollefteå kommun

Sollefteå kommun har i yttrande daterat 2016-04-18 (dnr. 2016.0293) framfört följande:

Passage av Ångermanälven

Sollefteå kommun konstaterar att hela Ångermanälvens dalgång omfattas av riksintresse för friluftsliv och att vissa områden av älv-sträckan utnyttjas i större utsträckning än andra. Kommunen anser att samtliga tre föreslagna stråk skulle innebära en stor förändring av såväl landskapsbild som naturmiljö i älvdalgången. Stråk 1A och 1B passerar älven nära Multräberget, norr om Multrä kyrka. Multräberget är en för kommunen välkänd utsiktsplats och bergets profil är ett välkänt landmärke för orten. Stråk 1B i höjd med Para omfattar flertalet boendemiljöer i nära anslutning till passagen och anses inte lämplig ur det hänseendet. Stråk 2 passerar älven i en redan etablerad ledningsgata för Offer-Västhammar. Även om passagen sker i nära anslutning till Boteå kyrka förefaller passagen vara bättre än de andra två alternativen. För att minimera den industriella känslan som uppkommer av kraftledningarna vore ett alternativ med portalstolpar bättre.

Stråk 1, 1A och 1B

Söder om passagen av älven går stråk 1A genom öppnare jordbrukslandskap som gör att landskapsbilden skulle påverkas betydligt mer än vid etablering i skogsmark. Direkt efter passagen av älven går sträckningen ca 500 m från OK Falkens klubbstuga. Orienteringsklubben använder omgivande skogsområden flitigt för alla typer av friluftaktiviteter både sommar- och vintertid.

Stråk 2A, B och C

För befintlig kraftledningsgata Offer-Västhämmar har kommunen tidigare yttrat sig positivt till en förlängd koncession och ser gärna samförläggning med denna ledningssträckning. Kommunen lyfter ett stråkförslag där stråk 2A följer befintlig ledningsgata hela vägen till Högfors kraftverk för att sedan gå ihop med stråk 1. Fördelarna borde vara att vägdragning redan finns till kraftverket samt att en mindre andel ny sträckning behöver ske.

Alla tre stråk passerar över det öppna odlingslandskapet i Offer-Stöndar. Just här passerar och uppehåller sig mycket fågel både vår och höst. Eldöd är en vanlig dödsorsak bland större fåglar och ett verkligt problem för vissa arter bland rovfåglar och ugglor. Kommunen förordar av den anledningen att äldre traditionella portalstolpar används för att underlätta fågelpassage. Med de nya rörstolparna kommer ledningarna att hamna på ytterligare en nivå i luftrummet då dessa stolpar är så mycket högre än den traditionella ledning som finns där i dag.

Stråk 2B över Subbersta passerar Lantmännens odlingsytor. Företaget har stora ytor för försöksodling både öster och väster om riksväg 867.

Stråk 2C passerar mycket nära Kalknäs skola, och kommer att ta i anspråk stora delar av den natur- och skogsmiljö som skolan idag använder för sin undervisning i form av exkursioner, skidspår osv.

Ej nämnda stråkalternativ

De flesta synpunkter berör den norra sidan av Ångermanälven. I området söder om älven menar kommunen att stråken liknar varandra i stor utsträckning, alla bryter helt ny terräng och kommer att fragmentera landskapet ytterligare. Naturvärdesinventeringarna är bristfälliga i området och vidare inventeringar behöver ske i det stråk som sökanden väljer att gå vidare med. Endast myr- och våtmarker större än 5 ha är inventerade och flera mindre våtmarker med höga naturvärden kan förekomma. Även fornminnen behöver inventeras, detta sker lämpligast i samråd med Länsstyrelsen. Ingen av utredningsgatorna omfattar några detaljplaner.

Sammanfattningsvis vill kommunen förordna älvpassage i stråk 2 och sedan följa stråkalternativ 2A med befintlig ledningsgata upp mot Högfors kraftverk.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativredovisning i bilaga 4 till MKB). Vid val av ledningsstråk samt vid utformning av förordat sträckningsförslag har E.ON beaktat kommunens synpunkter. Strävan har varit att så långt möjligt utnyttja samlokalisering med befintlig infrastruktur för att minska intrånget i pågående markanvändning samt påverkan på värdefulla natur- och kulturmiljöer samtidigt som tekniska, driftsäkerhetsmässiga och ekonomiska aspekter vägts in.

E.ON förordar ett utförande huvudsakligen med portalstolpar där det är möjligt och i andra hand stålrörstolpar. På delsträckan norr om Arlom till söder om Fanom planeras ledningen att sambyggas med befintlig 40 kV ledning i enbenta stålörsstolpar. Befintlig 40 kV ledning raderas då och de nya stolparna byggs i befintlig ledningsgata. I passagen genom älvdalgången och förbi Boteå kyrka innebär förordad stolptyp att stolpintrånget minimeras och inget nytt intrång i skogsmark uppstår. I odlingsmark kan intrånget minskas med färre antal stolpar.

Stolpar med vertikal linkonfiguration medför också lägre magnetfält vilket har betydelse i passagen genom Arlom och Fanom, där sträckningen passerar nära bostadsbebyggelse. Det bör vidare poängteras att det inte föreligger någon risk för eldöd hos fåglar på 130 kV ledningar då avstånden mellan strömförande delar är mycket stort. Eldöd är ett problem som har varit vanligt i lokalnätet. Det finns en uppfattning om att vertikala linor skapar en större barriäreffekt för fåglar. Det finns dock ingen forskning eller publikationer som påvisar hur stort detta problem är. E.ON har utifrån genomförd naturvärdes- och fågelinventering föreslagit hänsynsåtgärder, i form av uppsättande av fågelavvisare på delsträckor där risk för kollisioner bedöms förekomma.

Kommunens förslag att följa befintlig ledningsgata upp mot Högfors kraftverk har utretts, men bedöms mindre lämpligt eftersom befintliga ledningar passerar nära bebyggelse vid Högfors, vilket undviks genom förordat sträckningsförslag.

En naturvärdesinventering och fågelinventering har utförts under våren och sommaren 2016 i enlighet med SIS-standard för naturvärdesinventering (NVI). Under våren och sommaren 2017 har kompletterande inventeringar utförts i syfte att utreda om justeringar av föreslagen sträckning är möjliga. Resultaten från inventeringarna har beaktats vid utformning av förordat sträckningsförslag och kommer att tjäna som underlag för vidtagande av skadeförebyggande åtgärder.

Arkeologisk utredning kommer att genomföras om det krävs inför slutgiltig stolpplacering så att anpassningar kan göras.

2.4 Övriga myndigheter och organisationer

Försvarsmakten

Försvarsmakten meddelar i sitt yttrande daterat 2016-03-04 (dnr. 16-19314) att de inte har något att erinra mot projektet, men upplyser om att ledningsägaren ska lämna in flyghinderdata gällande höjd och placering till LFV.

E.ONs bemötande:

Noterat. Inför byggnation kommer flyghinderanmälan att skickas in enligt föreskrifter.

Jijnjevaerie Sameby

Jijnjevaerie Sameby avstår i yttrande daterat 2016-04-12 från att lämna synpunkter då de inte bedriver aktiv renskötsel i området.

E.ONs bemötande:

Noterat.

Jägarförbundet Norr

Jägareförbundet Norr anser, enligt yttrande daterat 2016-03-23, att val av mest lämpliga ledningsstråk bör föregås av en inventering av spelplatser för tjäder och orre. Förbundet föreslår vidare att berörda markägare/jakträttsinnehavare erbjuds att ansvara för skötsel och röjning av en eventuell kraftledningsgata.

E.ONs bemötande:

Naturvärdes- och fågelinventeringar har under våren och sommaren 2016 genomförts i fält. Kompletterande inventeringar har sedan genomförts under våren och sommaren 2017 för vissa delsträckor. Resultaten från inventeringarna har beaktats vid utformning av förordat sträckningsförslag. Observationer av tjäder och orre samt spillning och spår efter dessa har noterats i samband med genomförda fågelinventeringar i syfte att göra en bedömning av förekomsten av spelplatser. Även dessa resultat kommer att ligga till grund för eventuella justeringar av sträckningen.

Framtida skötsel och röjning av kraftledningsgatan kommer att hanteras i ett senare skede. Det förekommer att skötselavtal tecknas med markägare och E.ON ställer sig positiva till detta.

Lantbrukarnas Riksförbund, LRF Kommungrupper i Kramfors och Sollefteå

LRF Kommungrupper i Kramfors och Sollefteå meddelar i sitt yttrande daterat 2016-04-15 följande:

Markförlagd kabel

Vid byggnationer av nya kraftledningar förespråkar LRF Västernorrland och LRF Kommungrupp Kramfors och Sollefteå generellt användande av markledning/kabel istället för luftledning i största möjliga utsträckning.

Enligt 2 kap. 8 a § ellagen och 2 kap. 3 § miljöbalken ska bästa möjliga teknik användas. Enligt 2 kap. 11 § ellagen ska nätkoncession också förenas med de villkor som behövs för att bl.a. skydda enskild rätt. Vidare ska en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och andra resurser främjas.

Utifrån detta anser LRF att markförlagd kabel i flera avseenden är bästa möjliga teknik, då den mark som behöver tas i anspråk för detta är väsentligt mindre än om luftledning används. Eftersom markförlagd kabel kan placeras längs med vägar minskas intrånget ytterligare och mark som annars skulle ha använts för luftledningar kan fortsätta att användas för jord- och skogsbruk. Negativ påverkan på landskapsbilden undviks också med markförlagd kabel.

Anläggande av markförlagd kabel är en långsiktig investering. Även om de initiala kostnaderna kan vara högre kompenseras detta av att kostnaderna för underhåll är lägre (t.ex. röjning av ledningsgatan, som kan ske med längre intervall).

I skogsmark behöver inte heller lika mycket växande skog gå till spillo genom förtidig avverkning och en stor del av marken kan efter att ledningen har anlagts återgå till skogsproduktion, till skillnad från luftledningar som för all framtid behöver en bred kraftledningsgata och avverkning av kantträd. Motsvarande förhållanden gäller förstas för jordbruksmark, vars brukande försvåras av ledningsstolpar.

Luftledning

I de fall där kabel ej är ett möjligt alternativ bör luftledning dras med minimal påverkan på möjligheten att bruka den mark eller skog som tas i anspråk.

Enligt E.ONs samrådsunderlag kräver luftledning en säkerhetszon på ca 40 meter. I praktiken handlar detta egentligen snarare om ca 50 meter och ibland mer då endast lågväxande träd tillåts inom och intill säkerhetszonen, vilket också framgår i samrådsunderlaget. Detta utgör ett indirekt intrång av marken samt ytterligare begränsning av markägarens brukande. Detta är ytterligare orsak att vara mycket restriktiv till nya ledningsgator om alternativ finns.

Vid en bedömning av en långsiktigt god hushållning med mark kan värdet av produktionen inte enbart mätas i det värde det har för den enskilde fastighetsägaren. Till detta kommer

också det förädlingsvärde som uppkommer i tillverkningsindustrin, vilket alltför sällan uppmärksammas. Att bevara mark för produktion är därför av betydelse för såväl enskilda intressen som ett långsiktigt gott resursutnyttjande i samhället.

Ersättning

Vad gäller ersättning till de markägare som berörs av intrånget är vi av åsikten att dessa skall erhålla rimlig ersättning för den mark de upplåter. De bör också erbjudas en årlig ersättning för intrånget istället för en engångssumma, om de så önskar.

Avslutande synpunkter

Vid valet av tekniskt utförande måste det långsiktiga produktionsvärdet på berörd mark vägas in utöver den kortsiktiga betydelsen och kostnaden för de enskilda intressena. LRF Kommungrupper i Kramfors och Sollefteå delar bedömningen av de två utformningsalternativen (A och B) där minsta möjliga luftledningslängd bör bestå av 130 kV-ledning för att minimera markintrånget. LRF uppmanar E.ON att omvärdera alternativet med markförlagd kabel utifrån de synpunkter som LRF anfört ovan.

För att uppnå bästa resultat är kommunikation med markägare absolut nödvändigt och det åligger nätägaren att tydligt redogöra för behovet och samhällsnyttan av den planerade byggnationen samt hur detta motiverar det markintrång som det medför.

LRF efterfrågar mer direkt kommunikation mellan markägare och övriga inblandade aktörer innan utredningen och ansökan går vidare för att klargöra möjligheter och effekter av de olika alternativen.

E.ONs bemötande:

E.ON är inte av samma uppfattning som LRF att markförlagd kabel alltid är bästa möjliga teknik. Både markförlagda kablar och luftledningar har för- och nackdelar och en bedömning måste göras i varje enskilt fall. Denna bedömning utgör en grundläggande del i arbetet med samråd och framtagande av slutgiltig miljökonsekvensbeskrivning. De fördelar som uppnås med markförlagd kabel måste vägas mot fördelarna med luftledning samt de högre kostnader som markförläggning innebär.

Se även gemensamt svar angående utvärdering av markförlagd kabel i avsnitt 5.2 samt bemötande angående intrångsersättning i avsnitt 5.3.

Förordad ledningssträckning har i möjligaste mån anpassats efter fastighetsägarnas önskemål. Samrådet är till för att ge berörda parter möjlighet att framföra synpunkter samt ställa frågor om projektet. E.ON har i samband med sträckningssamråd under mars och april 2017 bjudit in till samrådsmöten i form av öppet hus för de som velat komma och ställa frågor till representanter på plats. I de fall fastighetsägare eller andra berörda parter uttryck önskemål om dialog eller diskussion på annat sätt har E.ON varit och är öppna för att försöka tillmötesgå de behov som finns.

Lufftartsverket (LFV)

LFV meddelar i yttrande daterat 2016-04-13 (ärendenr. Ä-2016-003836) att de som sakägare av CNS-utrustning (Communication, Navigation and Surveillance) inte har något att erinra mot planerad etablering. LFV meddelar dock att det finns en inflygningsfyr, så kallad locator, norr om flygplatsen som Höga Kusten Airport är sakägare för. Ett skyddsavstånd om 1000 m till kraftledning hävdas kring fyren. Om den sydligaste av de tre östra stråkalternativen [stråk 2C] väljs så underskrids skyddsavståndet; avståndet är ca 850 meter till utredningskorridoren. Därför skall kontakt med sakägaren, CNS-ansvarig på Höga Kusten Airport, tas i ärendet om detta alternativ är aktuellt. Väljs något av de övriga stråken underskrids ej skyddsavståndet.

LFV meddelar vidare att de i remissvaret inte har analyserat konsekvenser för flygvägar till och från flygplatser, samt om CNS-utrustning ägd av flygplats kan riskera att bli påverkad. Berörda flygplatser ska därför alltid tillfrågas som sakägare om byggnadsverk över 20 m ingår i planer, eller om flygplatserna av annan anledning misstänks kunna bli påverkade av en etablering. Med berörd flygplats avses att etableringen hamnar inom flygplatsens MSA-yta ca 60 km ut från flygplatsen.

LFV har också lämnat information om beställning av flyghinderanalyser.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB), varför skyddsavståndet till inflygningsfyren upprätthålls. E.ON har samrått med berörda flygplatser i sträckningssamråd under mars och april 2017 för att inhämta synpunkter. En flyghinderanalys kommer att beställas i samband med detaljprojektering.

Myndigheten för samhällsskydd och Beredskap (MSB)

I sitt yttrande daterat 2016-04-13 (dnr. 2016-1596) meddelar MSB att man utrett konsekvenserna av kraftledningen för radiokommunikationssystemet Rakel. MSB:s slutsats är att kraftledningen inte kommer att ha någon påverkan på Rakelnätets länkstråk samt att dess placering inte kommer att påverka radiosystemet Rakel. MSB har inget att invända mot etablering av kraftledningen i området.

E.ONs bemötande:

Noterat.

Naturskyddsföreningen Höga Kusten – Ådalarna och Västernorrland

I sitt yttrande 2016-04-29 ställer sig Naturskyddsföreningen mycket kritisk till att vindkraftparken Storhöjden ska anslutas till stamnätet i Hjäлта. Detta innebär att ledningen kommer att följa en del av älvens dalgång som är känslig både ur natur- och kultursynpunkt. Naturskyddsföreningen saknar en beskrivning i samrådsunderlaget över varför man måste leda strömmen från Storhöjden till nätet rakt norrut eller åt sydväst. Föreningen vill inte förorda något av alternativen, utan se en utredning av anslutning till elnätet på närmare håll.

Vidare informerar Naturskyddsföreningen att det av kommande MKB för projektet bör framgå i vilken mån områdena inom de olika sträckningskorridorerna har inventerats i fält, eller om identifieringen av naturvärden endast skett genom en skrivbordsutredning.

Naturskyddsföreningen framför också att det i kommande MKB ska redovisas utformning och val av sträckningsalternativ för ledningen. För luftledningsalternativen framför föreningen att det ur fågelskyddssynpunkt är viktigt att minimera risken för kollisioner och strömgenomgång för fåglar. Ledningsstolpar av trä, stål eller trebenta med horisontellt liggande ledningar är att föredra framför rörstålstolpar med vertikalt liggande ledningar. Den sistnämnda ger en mycket större barriäreffekt för fåglar och medför ökad risk för kollision. Det är också viktigt att kraftledningar görs med hängande isolatorer (kedjeisolatorer) så att fåglar som sätter sig på överliggaren inte kan komma åt att kortsluta mellan stolpe och ledning. Spannet skall vara minst 60 cm, helst mer. Eldöd är (förutom tågdöd för t.ex. kungsörn) den vanligaste orsaken till att större fåglar som havsörn, kungsörn, glada, berguv, trana och sångsvan m.fl. arter dör eller skadas.

E.ONs bemötande:

Hjäлта är den närmast belägna stamnätstationen för anslutning av vindkraftpark Storhöjden. Inga närbelägna regionnätstationer med anslutande ledningar vidare till stamnätet har kapacitet att ansluta den producerade elen från vindkraftparken.

Naturvärdes- och fågelinventeringar har under våren och sommaren 2016 genomförts i fält och kompletterande inventeringar för justering av sträckning har genomförts under vår och sommar 2017. Resultaten från inventeringarna har beaktats vid utformning av förordat sträckningsförslag.

En alternativjämförelse av studerade stråk har genomförts och redovisas i bilaga 4 till MKB:n och studerade sträckningsalternativ framgår av MKB:n.

Ledningen föreslås huvudsakligen uppföras i portstolpar och i andra hand i enbenta stålstolpar. På delsträckan norr om Arlom till söder om Fanom föreslås ledningen sambyggas med befintlig 40 kV i enbenta stålårsstolpar för att få plats. Oavsett stolptyp är kommer ledningen att ha hängkedjor och avståndet mellan strömförande delar är så stort

att någon risk för strömgenomgång inte föreligger. Problem med fåglar och eldöd är en företeelse som varit och delvis är vanlig i lokalnät (10-20 kV) och längs järnvägar.

Det är riktigt att det finns en uppfattning att vertikala linor anses medföra större risk för påflygning av fåglar. Genom älv dalen bedöms dock fördelen med ett minskat markintrång vara större än den ökade risken för påflygning (se även avsnitt 6.4.3.4 i MKB). E.ON ställer sig frågande till uppgiften att nya ledningar i höjdlid skulle medföra mycket större barriäreffekt och ge upphov till ökad risk för kollision. Det finns ingen forskning som tydligt pekar på detta. Däremot finns en generell uppfattning och generell rekommendation i flera publikationer att i möjligaste mån undvika vertikal linkonfiguration. Enligt E.ONs kännedom finns endast en studie som i någon mån jämför olika linkonfiguration.¹ I den norska studien som studerade påflygning av ripa i ett norskt fjällandskap togs en tunnare jordlina/neutralina monterad under faslinorna på en 20 kV ledning bort efter viss tid för att se hur kollisionsrisken förändrades. Studien pekade förvisso på att konstruktion utan denna lina medförde minskad kollisionsrisk men det var alltså fråga om en helt annan ledningskonstruktion i en annan typ av landskap och med andra arter.

E.ON sätter i många projekt upp fågelavvisare för att minska kollisionsrisken på särskilt utsatta passager. Det kan gälla stråk eller dalgångar längs vattendrag och passager över öppna marker med hög fågeltäthet som bryter fåglars förflyttning svägar mellan födosöks- och viloområden, passager av fågelsträckleder eller förflyttning svägar. Det finns enligt E.ON inte fog i den forskning eller litteratur som finns tillgänglig att generellt sätta upp fågelavvisare på hela ledningssträckor. Även om det förekommer generella rekommendationer att om möjligt minimera antalet linor i vertikal ledd så bör markering på linor sättas på särskilda "hotspots". Dessa "hotspots" utgörs av områden med hög fågeltäthet, vissa våtmarker, korsningar med typiska ledstråk såsom vattendrag, trånga dalgångar och leder, liksom i områden med hög täthet av arter kända för ökad kollisionsrisk med ledningar såsom svanar och tranor. Rovfåglar är generellt bättre på att undvika hinder än höns- och sjöfågel.² I en amerikansk studie från 2016 studerades rovfåglars rörelser före och efter ombyggnation av en stor kraftledning som korsade en fågelrik dalgång. Före ombyggnation var höjden 20-25 m. Efter ombyggnation 55-60 m. Vid ombyggnation sattes visuella markeringar upp. Före ombyggnation noterades 3698 olika rovfåglar. Efter ombyggnation noterades 4482. Under hela studien noterades inte någon kollision.³

¹ Bevanger, Bröseth, Sandaker. 1998. *Dödlighet hos fugl som følge av kollisjoner mot kraftledninger i Mørkedalen, Hemsedalsfjellet*. NINA rapport 531: 1-41.

² Bevanger&Refsnes. 2013. *Muligheter og begrensninger for å redusere dødlighet hos fugl som skyldes kollisjoner og elektrokusjon i eksisterende kraftledningsnett i Norge*. NINA rapport 763.

³ Luzenski m fl. 2016. "Collision avoidance by migrating raptors encountering a new electric power transmission line." *The Condor, Ornithological Applications, volume 118, 2016, pp 402-410*.

OK Falken

OK Falken skriver i sitt yttrande 2016-04-13 att föreningens skidspår och övriga friluftsområden kraftigt kommer att påverkas om stråk 1A väljs för den planerade ledningen.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Därmed berörs inte föreningens anläggningar eller det område som föreningen utnyttjar för sin verksamhet.

Sametinget

Sametinget ger i sitt yttrande daterat 2016-04-16 (dnr. 5.2.2-2016-433) generella riktlinjer gällande funktionella samband, samernas rättsliga skydd, renskötselrätten, riksintresse, samråd och konsekvensbedömning. Vidare beskriver Sametinget samekulturens roll för uppfyllandet av Sveriges miljö kvalitetsmål. Samernas kunskaper och erfarenheter ska vägas in vid beslut om tillstånd för verksamheter. Större vikt ska läggas vid hur verksamheter påverkar miljö kvalitetsmålen så att inte verksamheter försvårar Sveriges mål.

För att renskötseln ska kunna bedrivas behövs olika årstidsbeten. Renen vandrar efter födan och olika betesområden används under olika årstider och förutsättningar. För att möjliggöra användandet krävs strategiska platser som flyttleder, uppsamlingsområden och rastbeten. Tillsammans skapar de strategiska platserna ett funktionellt samband. De funktionella sambanden skapar förutsättningar att bedriva renskötsel i en sammanhållen årscykel. Ett krav för skydd av funktionella samband kan vara att renskötseln inom ett område inte ska tillåtas bli störd av exploateringar i sådan omfattning att den sammanlagda effekten av exploateringarna leder till att den sammanhållna årscykeln hotas.

Sametinget menar att det ska göras en samlad bedömning av vilka konsekvenser som kan uppstå för renskötseln inom hela samebyn samt att påverkan på samebyarnas funktionella samband ska vägas in. Alla marker är viktiga och blir viktigare i takt med att exploateringarna ökar och klimatet mer ostabilt. Vinterbetesland betraktas som flaskhalsar för renskötseln. Sametinget anser att Akwé: Kons riktlinjer ska tillämpas för att förebygga och mildra negativ påverkan på den samiska kulturen.

Avseende samråd meddelar Sametinget att företag och andra exploatörer ska samråda direkt med berörda samebyar om planerade exploateringar. Sametinget anser att vissa normer ska följas för att det ska anses som att samebyarna deltagit effektivt i samrådet:

- Samrådsförfarandet har varit omfattande och har resulterat i ett positivt stöd för åtgärden hos en majoritet av de rådfrågade.

- Samer ska få så mycket information om åtgärden att de kan fatta ett informerat beslut om projektet och om de så önskar lämna sitt ”fritt och informerade samtycke”.
- Samer ska ges möjlighet till ett effektivt deltagande och ett faktiskt inflytande. För att nå ett effektivt deltagande avses; tidsaspekten, ekonomiska resurser och att inga andra faktorer redan låst förutsättningarna.
- Den samiska kulturen och de samiska rättigheterna/folkrättsliga principer ska respekteras.
- De traditionella näringarna får inte bli tillintetgjorda.

E.ONs bemötande:

E.ON har vid framtagande av aktuella stråk inför samrådet utgått från den information som finns tillgänglig avseende rennäringsområdet i aktuellt område. Berörda samebyar har i stråksamrådet ombetts beskriva hur de bedriver rennäringsområdet för att E.ON ska få en tydligare bild av detta samt kunna bedöma konsekvenserna av planerad ledning. Berörda samebyar har också uppmanats att kontakta E.ON för möjligheten att kunna träffas och diskutera frågorna. Ingen sameby har dock varit intresserad av detta. En utredning av hur rennäringsområdet bedrivs i området har genomförts i samband med tillståndsansökan för aktuella vindkraftsanläggningar i området. Resultaten från denna rapport, tillsammans med tillkommande information, har använts för bedömning av påverkan på rennäringsområdet, då ledningen är en konsekvens av vindkraftsanläggningen vid Storhöjden.

Skanova

Skanova meddelar i yttrande daterat 2016-03-31 att Stråk 1B passerar mycket nära telestation Para. För att undvika inverkan från en kraftlednings metalliska förbindelser med jord, bör avståndet mellan dessa samt en telestation och dess jordtag inte vara mindre än 100 meter. Skanova hänvisar vidare till Telestörningsnämndens meddelande nr 21 gällande avstånd mellan kraft- och teleledningar samt till hemsidan ledningskollen.se.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen, varför telestationen i Para inte kommer att beröras.

E.ON kommer i det fall teleledningar berörs att följa de riktlinjer och krav på avstånd mellan kraft- och teleledningar som framgår av ”Telestörningsnämndens meddelande nr 21”.

Skogsstyrelsen

Skogsstyrelsen konstaterar i sitt yttrande daterat 2016-04-12 (dnr. 2016/709) att det av samrådsunderlaget framgår att den sökande har kännedom om de natur- och kulturvärden

som i dagsläget finns registrerade i Skogsstyrelsens system och som kan komma att beröras av den planerade ledningen.

Skogsstyrelsen vill poängtera att det är särskilt viktigt att, vid arbeten och underhåll på kraftledningen, vidta åtgärder så att körsador inte uppstår vid vattendrag och sumpskogar. Detta för att undvika erosion och läckage av slam och tungmetaller.

E.ONs bemötande:

Skyddsåtgärder för att minimera körsador redovisas i MKB. Det är alltid E.ONs strävan att minimera körsador. Det finns dubbla incitament för detta. Dels miljöhänsyn och miljölagstiftningens krav men också ansvar gentemot markägarna.

Svenska kraftnät

Svenska kraftnät har lämnat ett samlat yttrande 2016-04-14, för samtliga fyra ledningar som samrätts parallellt i det aktuella området i Kramfors och Sollefteå kommuner (dnr 2016/556, 2016/560, 2016/561 och 2016/634). Affärsverket framför att samråd ska ske på nytt när slutgiltiga sträckningar valts om deras anläggningar berörs. De informerar vidare att de har ledningsrätt för sina ledningar som är av betydelse för rikets elförsörjning och att åtgärder/verksamheter som inskränker på Svenska kraftnäts verksamhet inte får vidtas på fastigheter som belastas av deras ledningsrätter.

Svenska kraftnät informerar om att alla kraftledningar som drivs och förvaltas av affärsverket har underjordiska installationer och att de därför måste rådfrågas om direktiv innan markarbeten inom deras kraftledningsgator påbörjas.

Svenska kraftnät framför vidare vilka generella krav som gäller vid förläggning av friledning parallellt med deras ledningar, vid korsning av deras ledningar samt vid arbete nära kraftledningar. Så länge affärsverkets rekommendationer beaktas och planering och projektering sker i samarbete med Svenska kraftnät där deras anläggningar berörs har de inga invändningar.

E.ONs bemötande:

Den aktuella ledningen berör inte direkt någon av Svenska kraftnäts anläggningar. Ledningen ansluter dock till planerad ledning Källsjön till Nässe, för anslutning till stamnätet vid Nässe/Hjälta. Ledningen mellan Källsjön och Nässe har hanterats i ett separat ärende och denna ledning har fått koncession.

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU)

SGU meddelar i sitt yttrande daterat 2016-04-08 (dnr. 33-554/2016) att alla stråk löper över terräng där jordarterna huvudsakligen består av berg i dagen, morän av varierande

måktighet och torv i lågpartierna. I alla stråk förekommer stora ytor med siltiga sediment på den uppodlade marken och här finns en hel del raviner som vittnar om att aktiv erosion kan finnas. Hänsyn till detta bör tas vid stolpplacering. Närmast älven förekommer sandiga älvsediment som i allmänhet är lätteroderade. SGU kan inte se att projektet berör några speciellt skyddsvärda objekt sett ur geologisk synvinkel, och tar därför inte ställning till något av stråken. Inom utredningsområdet finns inga undersökningstillstånd enligt minerallagen. SGU hänvisar till sin hemsida för mer information om de geologiska förhållandena i området. SGU har inget att erinra mot något av de presenterade alternativen.

E.ONs bemötande:

E.ON har inhämtat information om geologiska förhållanden mm från SGU och kommer att ta hänsyn till erosionsrisk mm vid stolpplacering.

Trafikverket

Trafikverket har i yttrande daterat 2016-04-18 (dnr. 2016.0293) framfört följande:

Väg

Nyanläggningar av luftledning tillåts inte nära väg av trafiksäkerhetsskäl utan avståndet till närmaste vägbanas ytterkant och närmaste stolpe ska vara åtminstone stolpens höjd. Det är viktigt att nedfallande ledningar inte utgör en risk för dem som färdas på vägen.

Trafikverket anser att antalet korsningar med väg ska begränsas och att korsande ledningar ska placeras vinkelrät mot vägens längdriktning.

Enligt 44 § väglagen får inte dras ledningar inom ett vägområde utan Trafikverkets tillstånd.

När det gäller upprättande av anläggningar intill väg såsom transformatorstationer rekommenderas det byggnadsfria avståndet som generellt är 12 meter. Länsstyrelsen hävdar det byggnadsfria avståndet. Trafikverket hävdar vägområdet och säkerhetsavståndet. Vägområdet är den mark som tas i anspråk för väganordningar och anges generellt som väg till krönet på bakslänten av diket samt ytterligare en kantremsa om 0,5 meter vid åkermark respektive 2 meter vid skog. Säkerhetsavståndet är det område utanför körbanan som ska vara fritt från fysiska hinder i form av fasta och oeftergivliga föremål. Säkerhetsavståndet bestäms av vägens utformning och tillåten hastighet, exempelvis ska säkerhetsavståndet vara 9 meter från väggkant då hastigheten är 90km/h och 7 meter från väggkant då hastigheten är 70km/h.

Kontakt ska tas med berörda vägföreningar om enskilda vägar berörs.

Järnväg

Starkströmsförordningen (2009:22) reglerar bland annat placeringen av starkströmsledningar i förhållande till järnväg. Då en luftledning korsar en elektrifierad järnväg ska den förläggas på den höjd som Elsäkerhetsverket beslutar efter samråd med järnvägens innehavare. När den korsande ledningen är en högspänningsledning får den dras fram över kontaktledningen om högspänningsledningens korsningsspänn är utförda som brottsäker ledning.

Om en ledning ska korsa järnvägen och/eller passera Trafikverkets mark, över eller under, krävs att ett avtal tecknas med Trafikverket.

Trafikverket anser generellt att ny bebyggelse inte bör tillåtas inom ett område på 30 meter från järnvägen. Ett sådant avstånd ger utrymme för eventuella räddningsinsatser vid en olycka och möjliggör underhåll och en viss utveckling av järnvägsanläggningen. Inom 30 meter från järnvägen kan verksamhet som inte är störningskänslig och där människor vistas tillfälligt som till exempel parkering och garage finnas dock minst 15 meter från järnvägen.

Luftfart

LFV ska kontaktas för lokaliseringsprövning för kraftledningsstolpar högre än 20 meter. Uppförande av byggnader eller andra föremål högre än 20 meter kan komma att påverka luftfarten varför en lokaliseringsbedömning ska göras av LFV.

Bedömning

Trafikverket utgår från att kraftledningar placeras med tillräckligt avstånd från väg respektive järnväg. Det är viktigt att nedfallande ledningar inte utgör en risk för dem som färdas på väg eller järnväg. Trafikverket föredrar att antalet korsningar med väg respektive järnväg begränsas. Trafikverket förutsätter att ovanstående riktlinjer följs.

Trafikverket ser positivt på att det redan i samrådsunderlaget finns med att väg- och järnvägs-korsningar kommer att utföras i enlighet med svensk lag och att nödvändiga korsningsavtal kommer att upprättas med Trafikverket.

Trafikverket vill fortsatt vara med i projektets kommande samråd och lämna yttrande.

E.ONs bemötande:

E.ON avser följa de riktlinjer och krav som gäller vid uppförande av ledningar i anslutning till Trafikverkets anläggningar samt vid korsning av vägar osv. Där det krävs kommer ansökningar om tillstånd att upprättas och skickas in till myndigheten.

E.ON avser beställa en lokaliseringsbedömning (flyghinderanalys) från Luftfartsverket efter att stolpplaceringar har fastställts.

Vattenfall Eldistribution AB

Vattenfall meddelar i ett samlat yttrande 2016-04-21 för samtliga fyra ledningar som samrätts parallellt i det aktuella området i Kramfors och Sollefteå kommuner, att de inte har något att erinra. Eventuellt kan en ledning norr om Långsele beröras och Vattenfall hänvisar till en kontaktperson om ytterligare information om ledningen önskas.

E.ONs bemötande:

Den aktuella ledningen kommer inte att beröra någon av Vattenfalls ledningar.

Voernese Sameby

Voernese Sameby har inte lämnat något yttrande i stråksamrådet men samrådskontakter har förekommit. Samebyn önskade först ett möte med E.ON för att diskutera projektet (i e-postmeddelande 2016-04-06), men har senare meddelat (i telefonsamtal 2016-05-17) att de inte längre är intresserade av ett möte eftersom de har överklagat de planerade vindkraftsparkerna i området som den aktuella ledningen syftar till att ansluta.

E.ONs bemötande:

E.ON beklagar att intresse för möte inte finns. Efter att avgöranden i tillstånd för vindkraftsanläggningar kvarstår E.ON:s erbjudande att träffas för att diskutera hur påverkan på samebyns intressen kan minskas.

Ångermanlands Ornitologiska Förening (ÅOF)

ÅOF har 2016-04-12 yttrat sig i ärendet och begärt att yttrandet ska sekretessbeläggas. Yttrandet och bemötande till yttrandet redovisas således i sekretessbelagd bilaga som endast delges berörda myndigheter (Länsstyrelsen inför beslut om betydande miljöpåverkan samt Energimarknadsinspektionen inför prövning av koncessionsansökan), se bilaga 1.

2.5 Berörda fastighetsägare

Öst-Nyland 1:60

Fastighetsägaren är berörd av flera av de planerade ledningarna och eventuellt av den planerade transformatorstationen vid Källsjön. Han konstaterar att dragningen av kraftledningarna i värsta fall skulle kunna påverka hela fastigheten. Om ledningen Storhöjden-Källsjön projekteras inom stråk 1A skulle en stor del av den långsmala fastigheten kunna tas i anspråk för ledningen. Fastighetsägaren uppskattar att ett bortfall på upp emot en tredjedel av marken skulle kunna bli aktuellt och konstaterar att fastigheten då skulle bli fördärvad. Fastighetsägaren motsätter sig detta och ställer i yttrandet också en fråga rörande ersättningsnivåer för markinträng.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Förordnat sträckningsförslag utnyttjar samlokalisering med befintliga kraftledningar i anslutning till berörd fastighet. Därigenom minimeras tillkommande markinträng.

Se gemensamt bemötande i avsnitt 5.3 avseende inträngsersättning.

Ållsta 4:29, Hällsjö 2:30 och Ållsta 4:28

Fastighetsägarna protesterar mot en kraftledningsdragning inom främst stråk 2E, men även inom stråk 2D. Fastighetsägarna vill att området som är populärt för fiskare, jägare och strövare bevaras orört.

E.ONs bemötande:

Vid val av sträckning måste E.ON ta hänsyn till flera olika aspekter, till såväl allmänna som enskilda intressen. Exempel på intressen som ska vägas in är ledningens inverkan på landskapsbild, natur- och kulturmiljö, rekreation och friluftsliv, bebyggelse och planförhållanden samt infrastruktur. Därutöver måste leveranssäkerheten och vad som är tekniskt och ekonomiskt möjligt vägas in.

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Ållsta 4:28 och 4:29 berörs inte av förordnat stråk. Hällsjö 2:30 tangeras av stråk 2D, men berörs inte av förordnat sträckningsförslag.

Tjärnlundstorpet 1:2, 2:1, 1:1, Holm 16:2 (Granholmstorpet) samt alla boende i Häggbränna som delgivits samrådsärendet

I ett gemensamt yttrande beklagar fastighetsägare och närboende att det utredda markkabelalternativet (stråk 3) har avfärdats. Av de återstående stråken förordar

fastighetsägarna stråk 2, eftersom det är kortare och drabbar färre bostäder. Om stråk 1 väljs måste ledningssträckningen projekteras så att inte vattenförsörjningen till fastigheterna inom stråket påverkas. Fastighetsägarna har markerat sina vattenkällor med tillhörande ledningar etc. på en karta. Fastighetsägarna oroar sig också för ledningens visuella påverkan och förordar att ledningssträckningen, om stråk 1 väljs, projekteras så långt upp i skogen i nordlig/östlig riktning från de bebyggda fastigheterna som möjligt. Fastighetsägarna föreslår slutligen att sträckningen över Björkån dras norr om Rosendal.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Fastigheterna berörs av stråk 1. Fastigheterna, liksom boende i Häggbränna, berörs inte av förordat stråk.

Gemensamt bemötande till yttranden avseende markförlagd ledning framgår av avsnitt 5.2.

Tjäll 1:15

Fastighetsägarna redovisar fyra argument för varför stråk 1A är olämpligt:

1. Stråk 1A skulle också medföra skogsbruk vid Bruksån (och Vallån), som har högt naturvärde. Vallån skulle också påverkas, vilket är ett viktigt flöde för Källsjön. Bruksån och Vallån skulle troligen exponeras för humusämnen till följd av avverkning på ett sätt som inte gynnar Bruksåns, Vallåns eller Källsjöns ekologiska status. Bruksån och Vallån har redan problem med bland annat försurning, vilket kan förvärras genom att stråk 1A beslutas.
2. Alternativ 1A kräver enligt samrådsunderlaget att mer skog avverkas än de andra alternativen.
3. I alla alternativ utom sträckningen 1A tycks det, enligt samrådsunderlaget, finnas samordningsvinster att göra med andra sträckningar.
4. Fastighetsägarna föredrar också att stråk 1B används eftersom det inte skulle störa den vackra och varierade landskapsbilden, eller störa oss under tiden arbetet genomförs i lika hög grad som om stråk 1A skulle beslutas.

Fastighetsägarna är generellt för projektet och har inga synpunkter på övriga alternativ. De föreslår dock en justering av alternativ 2 vid Prästholmen. Genom att dra ledningen något längre västerut över Prästholmen får ledningen färre vinklar och man slipper lösa in lika många hus.

Om stråk 1A ändå beslutas, önskar fastighetsägarna att ledningen dras så långt bort från fastigheten Tjäll 1:15 som möjligt för minimera konsekvenserna för sjöns ekologiska status, landskapsbilden och på fastigheten. Fastighetsägarna påpekar också att det är viktigt att hänsyn tas till Strålsäkerhetsmyndighetens princip att ”sträva efter att utforma eller placera nya kraftledningar och andra elektriska anläggningar så att exponering för magnetfält begränsas” så långt det är möjligt.

E.ONs bemötande:

Fastigheten ligger öster om stråk 1A, men är inte direkt berörd av något stråk. E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Förordat stråk (stråk 2) över Prästholmen är lokaliserat i anslutning till befintliga kraftledningar. Genom att utnyttja samlokalisering bedömer E.ON att påverkan på bl.a. pågående markanvändning och landskapsbilden blir mindre jämfört med om en ny skogsgata tas upp i landskapet. Inlösen av hus är inte aktuellt i detta projekt.

Hämra 5:1

Fastighetsägaren konstaterar att trots att fastigheten endast delvis berörs av stråk 2E, kommer en ledning inom stråket ändå orsaka ett stort relativt bortfall eftersom fastigheten är liten. En kraftledningsgata och flera vägar berör redan fastigheten. En slutavverkning har nyligen gjorts på en del av fastigheten inom stråk 2E och fastighetsägaren har tecknat ett avtal för markberedning och plantering inom detta område. Fastighetsägaren ställer sig nu tveksam till om det är någon idé att utföra dessa åtgärder och vill lämna en ”liten” protest mot en ledningsdragning över fastigheten.

E.ONs bemötande:

E.ON har under stråksområdet uppmanat fastighetsägaren att inte uppskjuta planerna på markberedning och plantering, eftersom det vid denna tidpunkt var osäkert om eller hur fastigheten kommer att beröras och det dessutom är oklart när en ledning i så fall kommer att byggas. Om ledningen skulle beröra den aktuella föryngringsytan, kommer det vid beräkning av ersättningen att tas hänsyn till när åtgärder såsom markberedning och plantering gjorts och kompensation utgår för detta. Fastighetsägaren har även uppmanats att dokumentera utgifter för vidtagna föryngringsåtgärder.

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Fastigheten berörs inte av förordat stråk.

Solum 1:2, 3:4, 1:3, 3:20 och 4:6

Fastighetsägarna förordar, i ett gemensamt yttrande, stråk 1 alternativt stråk 2A. De menar att fördelen med stråk 1 är att ledningsgatan inte blir synlig från Boteåbygden. Om stråk 2 blir aktuellt förordar de delstråk 2A, eftersom ledningsgatan från Storhöjden till Offersjöns utlopp då inte blir synlig från bebyggelsen. Från Ställverket norr om Arlom följer stråket den redan befintliga ledningsgatan ner mot Ångermanälven och Prästholmen, vilket gör att ingen ny gata behöver öppnas i landskapet.

Vidare anser fastighetsägarna att stråk 2B och speciellt 2C skulle göra stor skada, eftersom ledningen då skulle bli väl synlig från bebyggelsen. För skogsbruket skulle nya ledningsgator i dessa stråk orsaka stora problem genom markant ökad risk för stormfälld skog i anslutning till gatan med insektsangrepp som följd. Slutningen från Kalknäsnipan och Trangtåberget är starkt exponerad för nord-västlig vind. Alternativ 2B och 2 C medför dessutom en kraftledning genom relativt tätbefolkat område och över bördig skogsmark.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB).

Det stämmer att en ledning inom stråk 1 inte skulle bli synlig från Boteåbygden. Den skulle däremot bli synlig i det öppna jordbrukslandskapet vid älven i området vid Klovsta/Österstrinne eller Korvsta/Para. Vid en sammanvägd bedömning har E.ON bedömt att förordat stråk är det bästa alternativet för lokalisering av ledningen, bl.a. eftersom sambyggnation med befintlig ledning kan utnyttjas genom älvdalgången och eftersom förordat stråk innebär en kortare ledningssträckning än stråk 1.

Undrom 2:1 mfl

Fastighetsägaren konstaterar att det visserligen redan idag finns en luftledning i närheten av Boteå kyrka. Med tanke på förekomsten av gravhögar, fornminnen samt kyrkan mm, anser han det ändå olämpligt med breddning eller på annat sätt förstörande åtgärder.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Fastigheten är inte direkt berörd av förordat stråk utan ligger ca en kilometer öster därom.

Efter genomfört stråksamråd har E.ON bedömt att förordat stråk är det bästa alternativet för lokalisering av ledningen, bl.a. eftersom sambyggnation med befintlig ledning kan utnyttjas genom älvdalgången. Inom förordat stråk finns det betydligt färre kända kulturhistoriska lämningar jämfört med stråk 1. Vid projektering av ledningssträckning

samt vid byggnation och underhåll av ledningen kommer hänsyn tas till kända kulturhistoriska lämningar.

Klovsta 1:73, Tunsjö Byalag

Tunsjö Byalag anser det förvånande att tre av de föreslagna stråken (Stråk 1B, 2D och 2E) passerar mellan Tunsjön och Källsjön. Detta eftersom det på den sträckan knappast finns plats för ytterligare ledningar.

För ett antal år sedan när Banverket skulle dra fram en ledning för Botniabanan, konstaterades snabbt att det inte var möjligt att följa de två befintliga 130 kV ledningarna vid Tunsjöns norra ände. Istället byggdes ledningen i en vinkel norr om befintliga ledningar för att maximera avstånd till bostadshus. Inte heller denna sträckning var utan komplikationer för berörda fastigheter, däribland Klovsta 1:73. Fastigheten tillhör Föreningen Tunsjö Byalag, och har tidigare varit bostad för kraftverksmaskinisten vid Tunsjö Kraftstation. Byggnaden är i dag ordentligt renoverad och i mycket gott skick, och den utgör numera föreningslokal för vår förening, tillika används den för uthyrning i viss utsträckning. Föreningen var inte särskilt intresserad av att släppa till mark för ändamålet, då markområde är relativt begränsat och det finns framtida planer på exempelvis om- eller tillbyggnad eller eventuella andra åtgärder.

Föreningen konstaterar att det är ca 50 meter mellan Tunsjö Byalags föreningslokal och den befintliga kraftledningsgatan. På andra sidan av ledningsgatan är sträckan ca 40 meter till bostadshuset på Klovsta 1:149.

Tunsjöns Byalag är inte beredda att upplåta ytterligare mark till kraftledningsgator. Föreningens förhoppning är att någon annan sträckning väljs för denna kraftledning, då den relativt smala passagen inte kan användas för detta ändamål utan att omgivande fastigheter drabbas av betydande intrång.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att ta fram ett sträckningsförslag för ledningen. Klovsta 1:73 berörs av förordat stråk och av den sträckning som initialt tagits fram.

E.ON instämmer i att det är olämpligt att bygga den planerade ledningen i parallellgång med befintliga 130 kV ledningar vid Tunsjöns norra ände. Däremot anser E.ON att en ledningssträckning i parallellgång med matarledningen för Botniabanan är möjlig. Representanter för E.ON har i samband med sträckningssamrådet under mars och april 2017 haft ett möte på plats med byalaget för att diskutera sträckningen. Byalaget har framfört ett förslag på justering som passerar norra delen av Tunsjön, ett förslag som E.ON studerat vidare och konstaterat att det är möjligt. Efter ytterligare samråd har E.ON ändå

gjort bedömningen att en sträckning som berör fastigheten och följer Trafikverkets matarledning är mest lämplig. Ledningen kommer att kunna uppföras så att en skogsridå kvarstår mellan ledningen och byalagets hus.

Offer 5:2, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

SLU föredrar stråk 2C eftersom detta alternativ innebär att den skogliga produktionsenheten behålls relativt intakt. Fortsatt diskussion behövs för att säkerställa en optimal placering och ersättning. SLU kommer inte i dagsläget att informera tredjeparter (arrendatorer mm), då det slutliga ledningsstråket inte är fastställt.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen, eftersom man bedömt att detta är det sammantaget bästa lokaliseringsalternativet för den planerade ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Fastigheten berörs av förordat stråk.

Öst-Nyland 1:16

Fastighetsägaren motsätter sig en ledning över fastigheten, då det skulle göra det i stort sett omöjligt att bedriva ett rationellt och långsiktigt skogsbruk. Fastighetsägaren vill ha skyndsamt besked gällande ledningssträckning, eftersom denne har tänkt plantera och markbereda på fastigheten. Om ledningen kommer att beröra fastigheten vill fastighetsägaren att E.ON löser in denna i sin helhet. Om en ledning dras förbi Öst-Nyland vill fastighetsägaren även att E.ON bidrar med bygdemedel till en bro.

E.ONs bemötande:

Ett av fastighetens skiften ligger inom stråk 1A. E.ON har under stråksamrådet uppmanat fastighetsägaren att inte skrinlägga planerna på markberedning och plantering, eftersom det vid denna tidpunkt var osäkert om eller hur fastigheten kommer att beröras och det dessutom är oklart när en ledning i så fall kommer att byggas. Om ledningen skulle beröra den aktuella föryngringsytan, kommer det vid beräkning av ersättningen att tas hänsyn till när åtgärder såsom markberedning och plantering gjorts och kompensation utgår för detta. Fastighetsägaren har även uppmanats att dokumentera utgifter för vidtagna föryngringsåtgärder.

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Fastigheten berörs inte av förordat stråk.

Djuped 10:1

Fastighetsägaren vill inte ha någon ledning i närheten av bostaden eller på sin mark. Fastighetsägaren kan dock acceptera markförlagd kabel längs med vägar enligt det redovisade alternativ 3. Fastighetsägaren har följande synpunkter på de olika stråkalternativen:

Stråk 2

Ångermanälvens dalgång är av riksintresse och fastighetsägaren anser att en kraftledning här kommer att förstöra landskapsbilden runt Boteå/Syrnäs. Här finns en unik jordbruksbygd som betyder mycket för landskapsbilden och människorna som bor här. Redan på vikingatiden bodde folk här, så det är och har varit en betydelsefull plats för många människor. Utsikten från Styrnäs över Ångermanälvens dalgång är magnifik.

Stråk 2 B och 2C

Fastighetsägaren anser att dessa alternativ förstör mest av hennes skogsfastighet och skulle vara förödande för denne och dennes familj. Skräckscenariot är om ledningen dras längs med skogsskiftet, som i så fall till stor del försvinner och blir svårt att bruka. Dessutom skulle fastighetsvärdet minska.

Stråk 1A

Alternativet påverkar också fastigheten om än i mindre omfattning. Många fina natur- och kulturvärden skulle förstöras.

Stråk 1A och 2 A, B, C

Förstör orrspelplatserna vid Frusenmyran/Lappmyran samt tjäderspelplatser vid Kilberget, Svartdalsberget och Lång-Mösjöbäcken. Förslagen förstör även gamla kulturplatser som de gamla fåbodarna Solumsbodarna, Djupeds fåbod och Svartdalsbodarna liksom gamla kolbottnar och ett minnesmärke efter en stor skogsbrand som härjade området i slutet av 1800-talet.

Stråk 2 A, B, C

Dessa alternativ förstör jordbruksmark vilket är synd eftersom öppna landskaps behövs.

Stråk 2C

Anser att stråket är lokaliserat alldeles för nära Kalknäs skola/förskola med tanke på magnetfält. Alternativet går också nära en nyckelbiotop vid Tjärnbergskullen, vilket bör undvikas så att det värdefulla området kan växa och utökas.

Generella synpunkter

Anser att vindkraftparken och anslutningsledningen stör djurlivet i ett av människor relativt opåverkat område. Vindkraftparker borde anläggas i södra Sverige där de behövs. Då skulle dessutom kostsam stamnätsutbyggnad undvikas och effektförlusterna bli mindre.

Fastighetsägaren undrar varför E.ON inte studerat möjligheten att ansluta Storhöjden via en ledning från Rammeldalsbergets vindpark vid Bjärtå. Hon föreslår utbyggnad av matningen på sträckan Bollsta-Ullånger för att slippa förstöra Ångermanälvens dalgång med 30-40 m höga stolpar. Alternativt kan man ansluta mot de vindparker som finns åt Sidensjö-hållet.

Fastighetsägaren menar att projektet kraftigt kommer att påverka jakt och friluftsliv. Orråsens viltvårdsområde kommer inte att kunna utnyttja hela sin areal när detta vindprojekt dras igång. Även när byggarbetet är avslutat kommer jägare och skogsägare få en inskränkning av markutnyttjande som är väldigt negativ.

Avslutningsvis anser fastighetsägaren att denna fläck av vildmark ska få vara orörd.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen, eftersom man bedömt att detta alternativ sammantaget medger den bästa lokaliseringen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). Två av fastighetens skogsskiften berörs av förordad stråk och den sträckning som tagits fram.

E.ON har låtit genomföra en fågel- och naturvärdesinventering för förordad sträckning under 2016 och kompletterande inventeringar har genomförts under 2017 efter genomfört sträckningssamråd. Förordad sträckningsförslag har anpassats för att så långt möjligt ta hänsyn till de värden för naturmiljö och fågelliv som identifierats.

Gällande anslutning av Storhöjden åt andra håll konstaterar E.ON att Svenska Kraftnät som ansvarar för stamnätet i Sverige, hänvisar till stamnätstationen Hjälta för anslutning av den producerade vindkraftselen till stamnätet.

Bemötande till synpunkter avseende vindkraftsanläggningen framgår av avsnitt 5.1.

Undrom 1:20

Fastighetsägarna bor i Undrom ca 200 meter från två kraftledningar, en på 40 kV och en på 10 kV. Deras torp ligger dessutom ca 50 meter från en mobilmast. De uttrycker oro för sin hälsa och för fastighetsvärdesminskning i samband med planerna på en ny 130 kV ledning i anslutning till de befintliga ledningarna [stråk 2].

Fastighetsägarna protesterar mot förslaget att dra ledningen förbi Undrom. De anser att en ledningsdragning längre upp i skogen mot Gålsjöbruk [stråk 1] är ett betydligt bättre alternativ eftersom ledningen då kommer längre bort från bostäder.

E.ONs bemötande:

Efter genomfört stråksamråd har E.ON bedömt att förordat, stråk 2/2A/2D, är det bästa alternativet för lokalisering av ledningen, bl.a. eftersom sambyggnation med befintlig ledning kan utnyttjas genom älvdalgången (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB).

Korsningen över Ångermanälven och genom älvens dalgång bedöms vara en känslig passage för den aktuella ledningen med avseende på i synnerhet landskapsbildspåverkan, men även avseende påverkan på naturmiljö och fågelliv. En ledningsdragning i östlig västlig riktning i skogen norr om älvdalgångens odlingsbygd vid Boteå/Undrom/Arlom skulle innebära korsning av Indalsälven inom stråk 1A eller 1B där det idag inte finns några kraftledningar. E.ON bedömer att dessa är sämre alternativ för passagen över älven och genom dalgången. Utöver alternativ 1A, 1B och 2 har E.ON inte identifierat några lämpliga lokaliseringar för ledningen i älvpassagen.

Aktuell fastighet är inte direkt berörd av förordat stråk och sträckning. Avståndet från bostadshuset på fastigheten till befintliga ledningar, invid vilka förordat sträckningsförslag för den planerade ledningen är lokaliserat, är enligt fastighetskartan ca 330 m. På detta avstånd är det resulterande sammanvägda magnetfältet från ledningarna ej mätbart.

Klovsta 1:84

Fastighetsägaren anser sig hårt drabbad då befintlig 130 kV ledning mot Bollsta går över hans tomt. Att lägga ytterligare en ledning nära den skulle förstöra hela området, så det är inget alternativ. Minst påverkan på natur och bebyggelse uppnås enligt fastighetsägaren genom att dra ledningen norr om Källsjön, alternativt bredvid befintlig matarledning till Botniabanan. Husen på fastigheten byggdes av en förfader för 100 år sedan och detta område betyder mycket för fastighetsägaren och hans släkt. Fastighetsägaren emotsätter sig allt byggande av ledning över eller i närheten av dennes tomt.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen, eftersom man bedömt att detta alternativ sammantaget medger den bästa lokaliseringen (se alternativjämförelse i bilaga 4 i MKB). Förordat sträckningsförslag är lokaliserat i anslutning till matarledningen för Botniabanan och berör inte aktuell fastighet.

Kärvsta S:2, Fortifikationsverket

Fortifikationsverket har inget att erinra i ärendet men påpekar att Försvarmaktens samråd bör ske med Försvarmakten i syfte att säkerställa eventuella riksintressen.

E.ONs bemötande:

Fortifikationsverket har fått ärendet för samråd i egenskap av fastighetsägare. Försvarmakten har ingått i samrådskretsen gällande stråk och sträckning.

Utnäs 11:1

Fastighetsägarna med barn och barnbarn förutsätter att det görs en grundligare utredning om vindkraftens påverkan på miljö och ekonomi. Vad det gäller kraftledning så förordar de en markförlagd kabel och anser att utredningen inte är fullständig och dessutom partisk då det gäller bedömningen om det är lönt.

Botniabana fick en ny dragning pga den känsliga miljön, natur och djurliv. Den hade stört boende i närheten oerhört mycket under byggtiden och för all framtid i drift. Nu blev det en dragning som blev både billigare och bättre än det första förslaget.

Nu kommer vindkraftverken med tillhörande 130 kV kraftledning.

- Det kommer att påverka miljön runt kraftledningen, urskog skövlas och ledningen att gå över åar och nära sjöar.
- Det finns risk för att kraftledningen kommer några hundra meter från bebyggelse och bofast befolkning.
- Påverkan på djur och människor som vistas i närheten av en kraftledning är inte helt klarlagt, svaret kanske inte finns förrän om 20 år.
- Buller även om det är låga 40 dB kommer att störa, den totala tystnade kommer vi inte att uppleva igen.
- Infraljud är ett outforskat område där man vet att människor och djur påverkas fast man inte hör det. Man känner bara en fantastisk tystnad då det stängs av.
- Friluftaktiviteter som fiske, jakt, bär och svamp är inte fastlagt.
- Hur kommer solljuset att bete sig då solen står lågt, kommer det att bli en "blinkande" skugga varje gång ett blad passerar?

- Röd belysning på toppen som är ett krav från flyget kommer att störa den helt klara stjärnhimlen.

Alternativet med en markförlagd kabel bör utredas ytterligare.

Det är inte alls klarlagt att det är motiverat med luftledning. Är det nödvändigt med 20 m gata, eller räcker det med 10 m och avverka hälften så mycket skog? Behöver man gräva 3m brett eller räcker det med 3x0,5 m?

Även om det är trädsäkrat och 40 m bred gata kommer det att behöva huggas ner igen efter 20-30 år (det som man har sparat in på gamla gator som nu orsakar långa elavbrott). Avbrottstider är i det närmaste eliminerat med markförlagd kabel.

Hur långa avbrottstider räknar ni med vid markförlagd kabel och vad är det baserat på? E.ON gör en bedömning att det inte är motiverat med en markförlagd kabel, men hur är den viktad och vinklar? Finns det någon annan oberoende bedömning? Har det gjorts någon FMEA [Failure Mode and Effects Analysis] eller liknande [riskanalys]?

- Samlokalisera med befintlig ledning där det är möjligt.
- Gräv ner resterande.
- Mindre påverkan på naturen.
- Strålningen nästan obefintlig.

Nollalternativet förordas

Fastighetsägaren undrar varför E.ON inte studerat möjligheten att ansluta Storhöjden via en ledning från Rammeldalsbergets vindpark vid Bjärtå. Hon föreslår utbyggnad av matningen på sträckan Bollsta-Ullånger för att slippa förstöra Ångermanälvens dalgång med 30-40 m höga stolpar. Alternativt kan man ansluta mot de vindparker som finns åt Sidensjö-hållet.

- Vi behöver el, men här i norr där det är överskott på el.
- Producera där behovet finns.
- Ledningarna kommer inte att räckta till för att transportera el från norr till söder där den behövs.
- Kostnad för nya ledningar är uppskattad till 16 miljarder.

E.ONs bemötande:

Fastigheten är inte direkt berörd av studerade stråk. Förordat sträckningsförslag ligger ca 500 m från fastighetsgräns och ca 700 m från bostadshus på fastigheten.

Bemötande till synpunkter avseende vindkraftsanläggningen finns i avsnitt 5.1 och avseende markförlagd ledning finns i avsnitt 5.2.

Gålva 5:1

Fastighetsägaren anser att följande olägenheter uppstår genom ledningsdragningen [stråk 2]:

1. Visuellt försämring av naturupplevelsen.
2. Oro för effekter av högspänningen på den egna fastigheten.
3. Oro för effekter vid vistelse i ledningens närhet som bland annat är en plats för fiske av olika slag.
4. Negativ påverkan på fastighetens marknadsvärde.
5. Ev. störningar vid byggnationen.

Önskar någon form av kompensation för att undvika att processen görs besvärligare och mer långdragen än nödvändigt.

E.ONs bemötande:

Fastigheten, som enligt fastighetskartan är obebyggd, ligger på Prästholmen ca 700 m väster om befintliga ledningar och förordat sträckningsförslag inom stråk 2. Fastigheten är således inte direkt berörd av sträckningsförslaget. Grunden till val av stråk framgår av bilaga 4 till MKB.

Den planerade och de befintliga ledningarna ger endast upphov till försumbara magnetfältsnivåer på fastigheten.

Hällsjö 1:10, 1:38, 2:17, 2:18, 2:30, 2:34, 3:16, 6:2, 8:10; Mo 4:19, 16:1, 16:2, Tomte 1:16 och Ållsta 4:28

I ett gemensamt yttrande meddelar fastighetsägarna att de anser att intrången ska minimeras genom att:

- Använda markkabel i första hand.

- Om markkabel mot förmodan inte kan användas bör befintliga kraftledningsgator nyttjas. Det finns redan idag befintliga kraftledningsgator för större delen av berört område, Källsjön-Stensätter-Offer. Dagens teknik och utrustning bör möjliggöra att nuvarande ledningsgator inte behöver breddas ytterligare.
- Lokala samhällsekonomiska nyttigheter och sociala värden måste tas med i beräkningarna.
- Det krävs ett nytt och reformerat ersättningssystem som fullt ut kompenserar markägare för den markförlust och stark påverkan på brukandet över tiden som nya ledningar medför. Ersättning ska utgå även för sidoområden vid ledningsgator, upprepade intrång och elektromagnetiska fält, som skapar barriäreffekter.

E.ONs bemötande:

Gemensamt bemötande till synpunkter avseende markförlagd ledning finns i avsnitt 5.2 och avseende intrångsersättning framgår av avsnitt 5.3.

Tjäll 5:19

Inget skriftligt yttrande har inkommit från fastighetsägaren, men denne har i telefonsamtal ställt frågor rörande den väg som ansluter ledningsgatan och stationsområdet från Källsjön. Som delägare i vägföreningen undrar han om det blir aktuellt att nyttja vägen för transporter. Han undrar om E.ON kan gå in som andelsägare i vägföreningen eftersom den antagligen kommer att användas även i driftskedet för åtkomst av stationen.

E.ONs bemötande:

E.ON har meddelat fastighetsägaren att om det blir aktuellt att använda vägen vid byggnation och drift av planerad ledning, kommer E.ON att teckna avtal för utnyttjande av väg med vägföreningen. Om behov finns att utnyttja vägen för åtkomst till stationsområdet vid Källsjön kommer E.ON att kontakta vägföreningen angående frågan om att bli andelsägare i vägföreningen.

Nedanstående yttranden avser huvudsakligen synpunkter på de stråk som valts bort. Ett gemensamt bemötande återfinns efter alla yttranden.

Para 16:1

Fastighetsägarna undrar i sitt yttrande om ledningarna kommer att dras över deras tomt och menar att fastigheten i så fall blir värdelös.

Kalknäs 4:11, 6:18, 6:23

Fastighetsägaren anser att Stråk 2C verkar olämplig eftersom den går tätt förbi Kalknäs skola.

Hämra 6:1

Fastighetsägaren motsätter sig kraftigt en kraftledning över fastigheten. Fastighetsägaren ställer i yttrandet även frågor kring ersättning för markintrång.

Kläpp 1:31

Fastighetsägaren vill inte ha ytterligare intrång på fastigheten och förordar att ledningen byggs så långt som möjligt från Kläpp 1:31, helst inom stråk 2.

Hällsjö 2:28

Fastighetsägaren vill inte ha kraftledningen på sin mark. Denne planerar att bygga en sommarstuga med naturskön park inom stråk 2E.

Västerstrinne 2:21

Fastighetsägarna protesterar mot en kraftledning inom stråk 1A och skriver att kraftledningen i så fall hamnar alldeles intill deras fastighet. De har travhästar och hyser en stor oro för att hästarna kommer att påverkas negativt både av magnetfält och av surret som uppstår från en sådan ledning. Träningsvägen för hästarna går rakt under den eventuella ledningsdragningen, vilket de inte tycker känns bra.

Fastighetsägarna vill inte heller ha surret i närheten av huset och menar att utsikten på baksidan av huset kommer att förstöras.

Sånga Prästbord 1:6

Fastighetsägaren anser det vara högst olämpligt att dra ledningen nära fastighetens kallkälla (belägen ca 300 meter norr om fastigheten) med tillhörande avrinning nedåt mot Kvarnbäcken. Fas tror att detta kommer att påverka djurlivet i området negativt. Dras kraftledningen där finns risk för att källan blir förstörd av avverkningsmaskiner och röjningsarbete. Dessutom använder vi vattnet som dricksvatten då vi är där på sommaren, förstörs källan drabbas vi och närliggande jaktstuga. Vi bifogar bild med kryss där källan ligger, och vi skickar också ett svarsbrev till er var källan ligger.

Törsta 8:1

Fastighetsägaren tycker att Törsta i Undrom redan har fått en stor del av utbyggnad av ny infrastruktur de senaste åren (exempelvis Bottniabanan, telefonmast, privat vindkraft och buller från Kramfors flygplats). Han är orolig för att det blir ett stort visuellt intrång om kraftledningen skulle gå över eller bredvid fastigheten (stråk 2B och 2C). Stråk 2C kommer dessutom att gå nära en skola och över ett motionsspår. Stråk 2B går över hästhagar och en ledning här skulle vara väldigt synligt från bostadshuset på fastigheten. Fastighetsägaren anser att stråk 1 innebär minst påverkan på människors boende och

visuella miljö. Ett annat alternativ är att följa redan befintlig kraftledning (stråk 2 och 2A). Detta skulle inte påverka några nya fastigheter eller göra nya visuella ingrepp i omgivningarna.

Gårdsnäs 4:4 och 1:17

Fastighetsägarna förordar att en sträckning inom stråk 2 väljs, eftersom det är det kortaste alternativet och deras fastighet då inte berörs. De menar att en kraftledning över deras, till ytan lilla, fastighet skulle minska fastighetsvärdet drastiskt.

Tybränn 3:3, 4:3 och 11:1

Fastighetsägaren motsätter sig eftertryckligen en kraftledningsdragning inom stråk 1. Detta alternativ skulle korsa hans skogsfastigheter, alla med välskött produktiv skogsmark.

Sångal 2:12

Fastighetsägaren meddelar att denne inte är emot projektet, men anser att en kraftledning i närheten av fastigheten inte är lämpligt. Fastighetsägaren önskar att E.ON löser in fastigheten.

Törsta 5:9

Fastighetsägaren är mycket negativt inställd till projektet och vill inte ha någon ledning. Fastighetsägaren anser att alla presenterade alternativ är dåliga, men anser sig minst berörd av stråk 1/1A och 1/1B.

Subbersta 5:12, 5:20 och 7:5

Fastighetsägaren med familj är direkt berörda av dragning enligt stråk 2B och indirekt berörda av stråk 2A och 2C. Alla dessa alternativ har en direkt koppling till en sänkning av fastigheternas marknadsvärde. Dragning enligt 2B skulle medföra att kraftledningsgatan passerar alldeles för nära bostadshuset. Detta skulle enligt fastighetsägaren göra att de eventuellt måste flytta och att denne då måste sälja till kraftigt underpris. Fastighetsägaren undrar vem som kompenserar det? Dragning enligt 2A-C skulle alla tre fullständigt utplåna den utsikt som nu finns i landskapet. Vidare frågar fastighetsägaren vem som kompenserar för den värdeminskning det skulle medföra?

Fastighetsägaren skriver i sitt yttrande att hela bygden är i ett vädersäkringsskede, där elledningar/ledningsstolpar har ersatts med markkabel. Enligt uppgift ska den nu planerade kraftledningen uppföras med stålstolpar där linor placeras lodrätt. Det skulle resultera i en smalare kraftledningsgata men med högre och fulare utseende. En kraftledning av den typen som planeras smälter inte alls in i naturen, vilket gör att den blir mycket förstörande av utsikter och störande i de övrigt öppna landskap i bygden. Detta skulle resultera i en påtaglig värdeminskning av de bebodda fastigheter som berörs direkt och/eller indirekt av denna kraftledning. Fastighetsägaren önskar att de öppna landskap de lever i ska kunna bevaras även till deras barn.

Fastighetsägaren skriver att de motsätter sig till fullo en sådan åtgärd, där bostadshus drabbas av värdeminskningar pga vindkraftparker och dess kringbyggnationer som ej gynnar den bygd som utnyttjas för dess placering.

Sångal 2:7

Anser att lokalisering av en ledning enligt alternativet vid Para [stråk 1B] är olämplig eftersom den då skulle passera genom byn. Det borde vara bäst att dra elledningarna där det är minst bebyggt.

Fastighetsägaren vill inte upplåta skogsmark för ledningen och uttrycker oro för hälsopåverkan från kraftledningen eftersom familjen dagligen vistas i skogen. Är dessutom elöverkänslig och därför inte alls positiv till att få en elledning i närheten. Det sägs att man inte får bygga hus under, eller nära elledningarna för det har visat sig inte vara bra för hälsan. Eftersom forskningen är osäker på hur långt säkerhetsavstånd som skall gälla, känns det mycket osäkert ur hälsosynpunkt.

Den övre delen av stråket vid Para går över ett mycket frekventerat friluftsområde med väl upptrampade stigar upp på Paraberget där det finns underbar utsikt. Planer finns dessutom att göra detta till ett område för turism. Således skulle både det existerande friluftslivet och framtida planer på exploatering ur turistsynpunkt påverkas negativt av en kraftledning. Detta gäller både den övre och den undre sträckningen, men i synnerhet den övre.

Den nedre delen av stråket vid Para kommer att gå över åkermark som omfattas av bevarandeplan för odlingslandskapet. En kraftledning skulle påverka landskapsbilden och detta måste därför beaktas ur den aspekten.

Av anförda skäl föredrar fastighetsägaren det sydligare alternativet som går över Boteå [stråk 2].

Bringen 1:8 och Subbersta 2:6

Fastighetsägaren skriver i sitt yttrande att denne har övertagit ett fint litet ställe, torp med tillhörande mark och skog, och vill verkligen inte ha någon kraftledning över fastigheten. Skogen har vårdats omsorgsfullt och fastighetsägaren njuter av att ha ett så fint ställe. Att få en kraftledning [stråk 2B] genom skogen skulle vara förödande. En ledning i kanten av detta stycke lilla välskötta skogsskifte vore inte bra. Menar att sådana här ingrepp i naturen över denna vackra bygd i Boteå definitivt inte känns genomtänkt. Visst går det en kraftledning redan inom stråk 2A? I så fall vore väl det bättre undrar fastighetsägaren.

Fastighetsägaren betonar att detta är viktigt för denne och hoppas att E.ON lyssnar på synpunkter även från "en liten människa".

Österstrinne 1:6 och 1:198

Fastighetsägarna anser att stråk 1A inte skulle vara bra för deras hästnäringens verksamhet. De föder upp tävlingshästar för trav och har tävlingshästar och anser att hästarna kommer att bli störda av denna dragning. Fastighetsägarna oroar sig även för att surret från ledningen kommer att försvåra möjligheten att hyra ut boxplatser och hus på gården.

Bringen 1:13

Motsätter sig på det kraftigaste att en kraftledning dras i stråk 2B över/i närheten av fastigheten. Hänvisar till förfylning av landskap och utsikt, familjens elöverkänslighet, och att vindkraftparker är utdaterade och inte innebär varken mer jobb eller vinster för samhälle och/eller företag (se boken Norrlandsparadoxen av Arne Muller, vinnare av årets Guldspade).

Klovsta 1:141

Tycker inte att det ska byggas några vindkraftverk eller fler kraftledningar och vill inte ha sådana på sin mark.

Österstrinne 2:30

Fastighetsägaren har invändningar mot stråk 1A, som innebär en lokalisering där människor bor eller uppehåller sig i naturen. Åkrarna och skogen utnyttjas för skidåkning, odling och jakt. Fastighetsägaren önskar ta del av forskningsresultat som påvisar säkerheten för människor som bor i närheten av kraftledning med tanke på strålning och magnetfält.

Solberg 1:6

Öster om Ångermanälven förordas stråk 2A i första hand, eftersom det utnyttjar befintlig ledningsgata och påverkar skog, natur och djurliv minst av de föreslagna stråken. Stråk 2 påverkar skogsinnehavet minst vilket är positivt.

Stöndar 2:2, Roger Bolin

Öster om Ångermanälven förordas stråk 2A i första hand, eftersom det utnyttjar befintlig ledningsgata och påverkar skog, natur och djurliv minst av de föreslagna stråken. Stråk 2 påverkar skogsinnehavet minst vilket är positivt.

Kalknäs 13:3

Fastighetsägaren har inte inkommit med skriftligt yttrande i stråksamrådet, men har i ett flertal telefonsamtal uttryckt oro för hälsopåverkan i samband med exponering för magnetfält samt oro för minskat fastighetsvärde om ledningen byggs i enlighet med alternativ 2C.

Para 6:23 och Tjäll 20:10

Fastighetsägaren har inte inkommit med skriftligt yttrande i stråksamrådet, men har i telefonsamtal meddelat att han inte vill ha någon ledning på sin fastighet. Han förordar en östlig sträckning [stråk 2]. Han informerar även om en vattentäkt till Ås by som finns vid slutet av stigen som går söderut från Moliden.

Hällsjö 6:2

Fastighetsägaren har i telefonsamtal meddelat att han inte vill ha någon kraftledning på sin mark. Han menar att skogsägarnas intressen blir överkörda. Inget enskilt skriftligt yttrande har inkommit från fastighetsägaren, men denne har undertecknat det gemensamma yttrandet Hällsjö 1:10 mfl, se ovan.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen (se alternativjämförelse i bilaga 4 till MKB). De aktuella fastigheterna berörs inte av förordat stråk- och sträckningsförslag.

3 Inkomna synpunkter och bemötanden, sträckningssamråd mars-april 2017

3.1 Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Länsstyrelsen har på grund av hög arbetsbelastning inte haft möjlighet att yttra sig inom utsatt samråd tid.

Då E.ON konstaterat att ytterligare utredningar och sträckningsjusteringar kommer att bli aktuellt har företaget meddelat Länsstyrelsen att de kan avvakta och istället yttra sig i samband med det kompletterande samråd som planeras. Utifrån de kompletterande utredningar och inventeringar som genomförts under våren och sommaren 2017 har ett reviderat sträckningsförslag tagits fram och samråds med berörda parter.

Länsstyrelsens yttrande har lämnats i samband med beslut om betydande miljöpåverkan 2018-02-05, se avsnitt 4.1.

3.2 Kramfors kommun

Kramfors kommun framför i yttrande 2017-04-12 att de saknar underlag för varför den sträckning som är föremål för samråd har valts och varför övriga alternativ (stråk) har valts bort. Kommunen framför att det i kommande MKB är viktigt att i detalj redovisa varför just denna ledningsdragning är föreslagen och varför de andra valts bort. Kommunen anser också att alternativet att gå i befintlig ledningsgata från Fanom, via Ed/Angsta och vidare till Källsjön bör utredas och redovisas. Den efterfrågade redovisningen är särskilt viktig då den valda sträckan innehåller ett område med höga naturvärden och det inte finns något underlag som visar hur man ska minimera påverkan på området.

E.ONs bemötande:

E.ON har tagit fram en alternativjämförelse av samtliga stråk som studerats. Vad gäller det alternativ från Fanom, via Ed/Angsta och vidare till Källsjön som kommunen framför hänvisas till gemensamt yttrande i avsnitt 5.4.

I MKB samt alternativjämförelsen i bilaga 4 till MKB redovisas studerade alternativ på stråk och sträckningsnivå.

Vad gäller naturvärden har E.ON utifrån genomförda inventeringar tagit fram en sträckning som i huvudsak undviker områden med utpekade höga naturvärden. I MKB föreslås relevanta skadeförebyggande- och hänsynsättagande åtgärder.

3.3 Sollefteå kommun

Sollefteå kommun sammanfattar i yttrande 2017-04-12 att de i tidigare yttrande (stråksamråd) förorddat att kraftledningen skulle följa befintlig ledning över Ångermanälven vid Fanom och Boteå för att sedan följa stråkalternativ 2A nordost upp till Högfors kraftverk med motiveringen att följa befintlig ledningsgata. Kommunen uppmanade till försiktighetsmått i närheten av skolan i Kalknäs samt vid bostäder och sommarbostäder. Kommunen påtalade även behovet av inventeringar i samråd med länsstyrelsen. För alternativen öster om älven konstaterades att samtliga stråk liknar varandra då de bryter helt ny terräng och kommer att fragmentera landskapet.

I yttrandet sammanfattas hur samråd bedrivits och vilka handlingar som delgetts kommunen. Kommunen konstaterar att ett öppet samrådsmöte för allmänheten ägt rum på Hotell Hallstaberget och att det under mötet inte hållits något föredrag trots önskemål från deltagare på mötet.

Kommunen påpekar att det inom utpekat utredningsområde finns alternativa lokaliseringar för stråk som inte redovisats. Exempelvis ett alternativ som följer befintlig ledningsgata från Fanom vid Ångermanälven söderut till Nyland och Bollstabruk, vidare nordväst längs befintlig ledningsgata till Källsjön. Kommunen vill att E.ON ska förtydliga varför man valt viss linje, t.ex. genom att redovisa kostnadsberäkning för alternativet i befintlig ledningsgata.

I pågående arbete med *Översiktsplan för Sollefteå kommun, Utställningshandling, del 1* är perspektivet för år 2030 att "Elförsörjningen är tryggad bland annat genom att väsentliga delar av distributionsnätet är markförlagt." Kommunen vill därför se en redovisning av kostnadsberäkning för alternativ med markkabel.

Kommunen konstaterar att det i samrådshandlingen framgår att man i fall där okända lämningar påträffas kommer att avbryta arbetena och kontakta länsstyrelsen. Kommunen anser att det samma bör gälla i det fall boplatser för rovfågel eller andra djurarter upptäcks vid byggnation av ledningen så att länsstyrelsen kan bedöma om åtgärder behöver vidtas.

Avslutningsvis framför kommunen att de anser att formen för det öppna samrådsmötet på Hallstaberget skulle kunna förbättras. Då mötet hölls under 4 timmar hade mötet, förutom mingel med frågor och svar, kunnat inledas med en kort föredragning.

E.ONs bemötande:

E.ON har haft två samrådsmöten under sträckningssamrådet i mars och april 2017, ett på Hotell Hallstaberget där kommunens representant deltog samt ett i Folkets Hus i Sunnersta. Mötena har varit anordnade som öppet hus under ett antal timmar för att allmänheten ska ha möjlighet att komma vid den tidpunkt som passar enskilda personer bäst och för att man ska kunna få ställa sina frågor inom olika områden till representanter på plats. Vid mötet

framkom önskemål från några markägare om ett gemensamt föredrag, de framförde att de tyckte att det var onödigt att E.ONs representanter skulle svara på samma frågor flera gånger. Då E.ON inte förberett för någon presentation valde E.ON att genomföra mötet enligt plan, att svara på samma frågor flera gånger utgör inte något problem. Dessa olika mötesformer har olika för- och nackdelar. Att ha en gemensam presentation är fördelaktigt då alla får samma information samtidigt. Det leder dock ofta till att det är några få röststarka personer som hörs medan merparten inte kommer till tals. Vid ett öppet hus är det fler som får och tar möjligheten att ställa frågor och framföra sina synpunkter, nackdelen är att det kan bli många liknande diskussioner och att mötesrepresentanterna får svara flera gånger på samma frågor.

Avseende alternativ lokalisering från Fanom, mot Bollstabruk och vidare till Källsjön finns gemensamt bemötande i avsnitt 5.4.

Gemensamt bemötande avseende bortval av alternativ för markförlagd ledning finns i avsnitt 5.2. Att notera är även att provning för enskilda regionnätledningar på denna spänningsnivå görs separat, där driftsäkerhet och kostnader är viktiga parametrar att väga in. Det är inte möjligt för kommunen att i översiktsplanen besluta om tekniskt utförande för enskilda ledningar, detta är en del i tillstånds- och provningsprocessen. E.ON har inte varit med som samrådspart i framtagandet av utställningsversionen av översiktsplanen som ännu inte är politiskt antagen. Under sommaren 2017 har E.ON haft en dialog med Sollefteå kommun och framfört synpunkter på denna formulering. Enligt E.ONs uppfattning utgör en markförläggning i sig inte någon garant för tryggad elförsörjning. En markförläggning i fel läge kan mycket väl leda till sämre och osäkrare elförsörjning i och med bland annat längre felsökningstid och betydligt längre felavhjälpningstid. E.ON har till Sollefteå kommun föreslagit följande alternativa formulering i Översiktsplanen:

”Elförsörjningen är tryggad genom att elnätet i kommunen i sin helhet är vädersäkert. Det innebär att kraftledningar antingen går i tillräckligt breda trädsäkra luftledningsgator alternativt att de består av isolerade luftledningar eller markförlagda kablar i vissa lägen där detta bedömts lämpligt och möjligt. Trygga och säkra leveranser säkerställs också genom att nätet byggs ut så att alternativa matningsvägar eller andra tekniska lösningar minimerar elavbrottstiderna i kommunen.”

Om boplatser för rovfåglar eller andra djurarter påträffas vid byggnation kommer kontakt att tas med länsstyrelsen för att möjliggöra att lämpliga åtgärder vidtas.

3.4 Övriga myndigheter och organisationer

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU)

SGU meddelar i yttrande 2017-04-07 att det valda stråket mest löper över berg och morän. Vid passagen över Ångermanälven är det en del finsediment med en viss aktiv erosion i form av ravinbildning. På Prästholmen är sannolikt finsedimentens djup stort. Om

geotekniska undersökningar utförs i dalgången vill SGU gärna ha en kopia av undersökningen. SGU hänvisar också till myndighetens kartvisare.

E.ONs bemötande:

E.ON har noterat myndighetens synpunkter och kommer att delge resultat från eventuella geotekniska undersökningar som kommer att utföras i dalgången.

Skogsstyrelsen

Skogsstyrelsen framför i yttrande 2017-04-24 att de yttrat sig i tidigare samråd (stråksamråd). Skogsstyrelsen konstaterar att valet av sträckning grundas på att denna sträckning bedöms ge minst påverkan på landskapsbilden, huvudsakligen vid passage över Ångermanälven, samt minimalt med markintrång. Skogsstyrelsen ställer sig positivt till att hänsyn tagits till landskapsbilden, friluftsliv och markintrång.

Vidare konstaterar Skogsstyrelsen att en naturvärdes- och fågelinventering genomförts för att ta fram en lämplig sträckning där hänsyn tas till naturvärden och att ytterligare utredningar pågår kring Barfjället. Skogsstyrelsen ser positivt på detta och anser att det är viktigt att sträckningen anpassas för att undvika påverkan på naturvärden i möjligaste mån.

Skogsstyrelsen konstaterar att E.ON har kännedom om de naturvärden som finns registrerade hos Skogsstyrelsen inom den planerade sträckningen för ledningen. Skogsstyrelsen har även bifogat utdrag från deras register där de utpekade naturvärdena framgår på karta samt med beskrivning.

Skogsstyrelse har tidigare framfört vikten av att undvika körskador vid vattendrag och sumpskogar för att undvika erosion och läckage av slam och tungmetaller. De konstaterar att det i det nya samrådsunderlaget finns beskrivet hur hänsyn ska tas till vattenmiljöer.

Skogsstyrelsen ser positivt på att ingen av de kända fornlämningar som finns i den planerade ledningens närhet bedöms påverkas och att man, i de fall tidigare okända lämningar påträffas, har rutinen att avbryta arbetena och ta kontakt med länsstyrelsen.

Skogsstyrelsen meddelar slutligen att de, i likhet med vad som framgår av samrådsunderlaget, anser att det är viktigt att planering av anläggningsarbeten sker i samråd med berörda samebyar och att arbetena i möjligaste mån anpassas enligt renskötarnas villkor.

E.ONs bemötande:

E.ON noterar Skogsstyrelsens synpunkter och kommer i det fortsatta arbetet med MKB och ansökan att beakta den information som framförts.

Sametinget

Sametinget meddelar i yttrande 2017-04-20 att de står fast vid de synpunkter som skickats in vid tidigare samråd, med tillägg och förtydliganden enligt nedan.

Sametinget framför att rennäringsintresset både är ett allmänt intresse enligt miljöbalken 3 kap 5 § och ett enskilt intresse som medlemmarna i en sameby innehar enligt rennäringslagen (1971:437). Det allmänna intresset innebär att mark- och vattenområden som har betydelse för renskötelsen ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande. Det enskilda rennäringsintresset sammanfaller ofta med och utgör en förutsättning för det allmänna rennäringsintresset. En inskränkning i renskötselrätten får endast göras efter godkännande från den enskilde rättighetshavaren eller genom att regeringen upphäver renskötselrätt inom ett område med stöd av 26 § rennäringslagen. Ett tillstånd för en verksamhet enligt 9 kap i miljöbalken får inte stå i konflikt med egendomsskyddade rättigheter enligt 2 kap 15 § regeringsformen.

Hela sträckningen för kraftledningen ligger inom renskötseområde. Det är inte bara riksintresseområden för renskötelsen som ska skyddas. Till områden av riksintressen för rennäringen måste därför buffertzoner och funktionella samband finnas. Riksintresset ska tillförsäkra kommande generationer möjligheten att bedriva renskötsel.

Givet förutsättningarna ovan ska samråd med berörda samebyar inte vara äldre än ett år. Det sker många och snabba förändringar inom samebyarna. Alla marker inom en sameby är viktiga och blir allt viktigare i takt med ökad exploatering och förändringar i klimatet. Inom renskötelsen märks klimatförändringarna redan av bland annat att vädret är mer varierat. Forskningen lyfter fram att konkurrerande markanvändning är en av de faktorer som har störst betydelse för renskötelsen och att det även kommer att ha stor betydelse för effekterna av ett förändrat klimat. Vilket innebär att tillgången till olika betesmarker och flexibilitet att nyttja dem vid olika årstider och väderförhållanden är mycket viktigt för renskötelsens klimatanpassningsmöjligheter.

Prövning av kraftledningen ska ske utifrån ett helhetsperspektiv och att de kumulativa effekterna inte enbart ska beskrivas utifrån närliggande verksamheter utan ska beskrivas utifrån alla olika åtgärder inom hela samebyarna och då särskilt vinterbetesområden. De kumulativa effekterna visar tydligt att samebyarna redan idag är hårt påverkade av olika intrång. Det är viktigt att i bedömningen om tillstånd komma ihåg betydelsen av det omgivande landskapet och kopplingen att allt har ett samband och påverkas av varandra, kultur är inte frånskjutet de ekologiska och sociala perspektiven. Sametinget hänvisar till ett rättsfall Mark- och miljödomstolen vid Östersund Tingsrätt M1944-13 som gällde en ansökan om att uppföra åtta vindkraftverk på vinterbetesmark där området utgjorde varken riksintresse för rennäringen eller vindkraft. Domstolen konstaterade därvidlag att de rättsregler domstolen hade att beakta i ärendet var dels 3 kap 1 § MB som reglerar att mark- och vattenområden ska användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest

lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov, dels 3 kap 5 § första stycket. Därefter gör domstolen en genomgång av vilka förhållanden som råder i det aktuella området. Den aktuella samebyn berörs totalt av ca 1000 vindkraftverk varav flertalet inom vinterbetesmarkerna. Domstolen konstaterar vidare att samtliga av samebyns vinterbetesområden är eller kommer att bli påverkade av vindkraftverk samtidigt som den i målet aktuella etableringen rör ett betes- och uppsamlingsområde av strategisk betydelse för samebyn. De störningar som en vindkraftsetablering skulle innebära – ”sammantaget med övriga inverkansfaktorer” – ansågs leda till allvarliga svårigheter att fortsättningsvis bedriva renskötsel. Mot denna bakgrund fann domstolen att samebyns intresse av att långsiktigt kunna fortsätta med sin verksamhet skulle ges företräde för vindkraftens intresse.

Vindkraftsanläggningar medför nästan alltid en koncentration av vägar, transformatorstationer och kraftledningar inom ett väldigt litet område. Till skillnad från själva vindkraftsparken, som ofta är placerad högt upp i terrängen, kan tillhörande infrastruktur i dalgångar och låglänt terräng påverka renarnas naturliga vandringsvägar mellan olika betesmarker och leda till en ytterligare fragmentering av landskapet. Kraftledningar och vägar är barriärer i landskapet och studier visar att renar undviker sådan infrastruktur samt mänsklig aktivitet på ett avstånd av 1-12 km.

E.ONs bemötande:

En kraftledning avser inte en verksamhet enligt 9 kap miljöbalken utan prövas enligt ellagen, även om kraftledningen är en konsekvens av vindkraft som prövas enligt 9 kap. Vindkraftsparken har bedömts som lämplig och då erfordras även en anslutningsledning för att vindkraften ska kunna anslutas till elnätet.

E.ON har i genomförda samråd bett berörda samebyar om synpunkter och information för att kunna göra en riktigt bedömning av påverkan på rennäringen. Berörda samebyar har meddelat att de avstår från att yttra sig och hänvisat till att de motsatt sig vindkraften och driver processer avseende detta (en sameby har även meddelat att de inte bedriver rennäring i området). En rennäringanalys har tagits fram i samband med projektering av vindkraftsanläggningarna i området och denna kommer att ligga till grund för bedömning av påverkan på rennäringen, då ingen ytterligare information framkommit.

Kumulativa effekter beskrivs i MKB. Kraftledningen är dock en konsekvens av vindkraften och den samlade påverkan och konsekvenser av vindkraften ska rymmas inom prövningen för vindkraften, även om ledningen sedan prövas separat. De kumulativa effekterna för vindkraften och kraftledningen bör således vara bedömda i prövningen för vindkraften, projektets vara eller icke vara ska inte bedömas i prövningen av kraftledningen.

LRF kommungrupper i Kramfors och Sollefteå

LRF vill i yttrande 2017-04-19 anföra nedanstående synpunkter:

Markförlagd kabel

Vid byggnationer av nya kraftledningar förespråkar LRF Västernorrland och LRF Kommungrupp Kramfors och Sollefteå främst användande av markledning/kabel istället för luftledning i största möjliga utsträckning.

Enligt 2 kap. 8 a § ellagen och 2 kap. 3 § miljöbalken ska bästa möjliga teknik användas. Enligt 2 kap. 11 § ellagen ska nätkoncession också förenas med de villkor som behövs för att bl.a. skydda enskild rätt. Vidare ska en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och andra resurser främjas.

Utifrån detta är markförlagd kabel i flera avseenden bästa möjliga teknik, då den mark som behöver tas i anspråk för detta är väsentligt mindre än om luftledning används. Eftersom markförlagd kabel kan placeras längs med vägar minskas intrånget ytterligare och mark som annars skulle ha använts för luftledningar kan fortsätta att användas för jord- och skogsbruk. Negativ påverkan på landskapsbilden undviks också med markförlagd kabel.

Anläggande av markförlagd kabel är en långsiktig investering. Även om de initiala kostnaderna är högre kompenseras detta av att kostnaderna för underhåll är lägre (t.ex. röjning av ledningsgatan, som kan ske med längre intervall). Men framförallt behöver inte heller lika mycket växande skog eller brukad åkermark gå till spillo utan stor del av marken kan efter att ledningen har anlagts återgå till skogsproduktion, till skillnad från luftledningar som för all framtid behöver en bred kraftledningsgata och avverkning av kanträd. Motsvarande förhållanden gäller förstås för jordbruksmark, vars brukande försvåras av ledningsstolpar.

Vid valet av tekniskt utförande måste det långsiktiga produktionsvärdet på berörd mark vägas in utöver den kortsiktiga betydelsen och kostnaden för de enskilda intressena. Vid en bedömning av en långsiktigt god hushållning med mark kan värdet av produktionen inte enbart mätas i det värde det har för den enskilde fastighetsägaren. Till detta kommer också det förädlingsvärde som uppkommer i tillverkningsindustrin, vilket alltför sällan uppmärksammas. Att bevara mark för produktion är därför av betydelse för såväl enskilda intressen som ett långsiktigt gott resursutnyttjande i samhället.

Luftledning

I de fall där kabel ej är ett möjligt alternativ bör luftledning dras med minimal påverkan på möjligheten att bruka den mark eller skog som tas i anspråk. Detta innebär i regel att man nyttjar befintlig infrastruktur och ledningsdragning i största möjliga utsträckning. I E.ONs förordade alternativ (stråk 2 A och 2D) sker samlokalisering med befintlig infrastruktur men på långa sträckor saknas detta och nya intrång eller hinder för brukande förespråkas.

Här behöver E.ON motivera det ökade intrånget och tydligt klargöra varför man inte kunnat finna fler alternativ med mindre intrång.

Enligt E.ONs samrådsunderlag kräver luftledning en säkerhetszon på ca 40 meter. I praktiken handlar detta egentligen snarare om ca 50 meter och ibland mer då endast lågväxande träd tillåts inom och intill säkerhetszonen, vilket också framgår i samrådsunderlaget. Detta utgör ett indirekt intrång av marken samt ytterligare begränsning av markägarens brukande. Därför anser kommungruppen att kommunikationen i samrådsunderlaget endast bör utgå från ledningsgatans bredd. Detta är också ytterligare en orsak att vara mycket restriktiv till nya ledningsgator om alternativ finns.

Ersättning

Vad gäller ersättning till de markägare som berörs av intrånget är vi av åsikten att dessa skall erhålla rimlig ersättning för den mark de upplåter. De bör också erbjudas en årlig ersättning för intrånget istället för en engångssumma, om de så önskar.

Kontakten med underleverantörer

En ytterligare aspekt som är viktig att lyfta är kontakten med underleverantörer som genomför det fysiska arbetet på marken. Ofta uppmanar energibolagen att man som markägare använder sig av Svensk Energis avtalsmallar för markupplåtelseavtal. Dessa dokument redogör för rekommenderade ersättningsnivåer och samråd med markägaren. Däremot finns inte några tydliga arbetsbeskrivningar eller arbetsförfarande vid olika typer av markarbeten.

Från ledningen inom flera organisationer/företag finns det ofta uttalat hur arbetet bör genomföras, men det är inte alla gånger som detta tydligt förmedlats till underleverantörer. Det är absolut nödvändigt att EON ombesörjer att alla eventuella underleverantörer som utför arbetet på den upplåtta marken tar kontakt med markägaren, eller arrendatorn där sådan finnes, för att säkerställa att arbetet utförs på sådant vis att onödiga skador eller hinder av brukande uppstår.

Avslutande synpunkter

Eftersom ny-, eller ombyggnationer av kraftledningar främst påverkar verksamheten inom jord- och skogsbruket, genom markintrång och förlust av produktionsmark, anser LRF Kommungrupp i Sundsvall att kommunikation med markägare är absolut nödvändigt för att uppnå bästa resultat. Det åligger nätägaren att tydligt redogöra för behovet och samhällsnyttan av den planerade byggnationen samt hur detta motiverar det markintrång som det medför.

Av ovan angivna anledningar förespråkar LRF Kommungrupper i Kramfors och Sollefteå i första hand att E.ON ser över om de aktuella alternativen i större utsträckning kan samordnas med befintliga ledningsgator, infrastruktur och fastighetsgränser. Vi ser också

att man i dessa stråk utnyttjar markkabel i största möjliga utsträckning på vissa sträckor för att minimera påverkan på närliggande bebyggelse och markintrång.

Vi efterfrågar mer direkt kommunikation mellan markägare och övriga inblandade aktörer innan utredningen och ansökan går vidare för att klargöra möjligheter och effekter av de olika alternativen. Kan t.ex. sträckningarna löpa i linje med fastighetsgränserna minskar påverkan för respektive markägare.

E.ONs bemötande:

E.ON hänvisar till stor del till tidigare bemötande i stråksamrådet samt till gemensamma bemötanden för markförlagd ledning (avsnitt 5.2) och intrångsersättning (avsnitt 5.3).

E.ON har studerat ett alternativ som i hög grad samlokaliseras med befintliga ledningar, se gemensamt bemötande till varför alternativet anses mindre lämpligt i avsnitt 5.4. I bilaga 4 till MKB finns också en mer omfattande alternativjämförelse av alla studerade stråk.

Den förordade sträckningen har i möjligaste mån anpassats efter synpunkter från genomförda samråd, samtidigt som övriga tekniska och miljömässiga aspekter vägts in.

Kommunikation med markägare och övriga berörda i tillståndsprocessen har skett genom samråd. I den fortsatta processen kontaktas markägare inför avtal om markupplåtelse och senare inför att åtgärder ska utföras. E.ON tar med sig LRF:s synpunkter avseende vikten av att säkerställa att konsulter och underleverantörer får erforderlig information. E.ON anser att dialog med berörda markägare är viktigt i samband med genomförandet av byggnation och senare underhållsarbeten.

Hällsjö Hembygdsförening

Hembygdsföreningen framför i sitt yttrande 2017-04-21 att föreningen alltid har värnat och försökt att på bästa sätt förvalta de möjligheter som finns i deras närområde till rekreation och naturupplevelser. De har genom ett idogt arbete försökt göra viktiga kulturplatser och stora naturupplevelser kända och tillgängliga för bygdens innevånare. Dessa värden är naturligtvis svåra att värdera men måste därför beaktas med särskild hänsyn eftersom de oftast är irreparabla eller i alla fall under lång framtid förändrar miljön. Särskilt ansvar åvilar därför när man gör ett val, som för lång framtid kommer att påverka en befolkning som i stor grad berörs av dessa värden. En kraftledning är ju ingen större njutning att beskåda och om det då finns alternativ som minimerar skadan ska detta naturligtvis väljas. Av den anledningen vill föreningen naturligtvis att E.ON i sin bedömning av byggandet av den här kraftledningen tar hänsyn till detta och väljer alternativ som så lite som möjligt påverkar och som är hållbara för framtiden. Vi vill därför att ni om en kraftledning skall dras fram väljer nedgrävning eller att förlägga ledningen i redan befintlig ledningsgata.

E.ONs bemötande:

Gemensamt bemötande avseende markförlagd ledning framgår av avsnitt 5.2 och motiv till varför samlokalisering med befintliga ledningar inte är lämpligt framgår av avsnitt 5.4. I bilaga 4 till MKB finns även en alternativjämförelse av samtliga studerade stråk.

Hällsjö är beläget mer än 3 km från den föreslagna sträckningen. Anpassningar av sträckningen har gjorts i möjligaste mån utifrån de synpunkter som framkommit i genomförda samråd. Slutgiltigt val av alternativ ska baseras på en sammanvägd bedömning av samtliga aspekter.

Följande yttranden från myndigheter och organisationer har noterats men föranleder ingen åtgärd eller något bemötande.

Trafikverket

Hänvisar till tidigare yttrande.

Försvarsmakten

Har inget att erinra avseende rubricerat ärende.

Skanova

Skanova meddelar följande i yttrande 2017-04-06:

Skanova Elskyddsärenden har inga speciella synpunkter på samrådet då vi har sparsamt med telenät i området. Se dock www.ledningskollen.se samt beakta Telestörningsnämndens meddelande nr 21 (avstånd mellan kraft- och teleledning). <http://www.svk.se/siteassets/aktorsportalen/teknik-och-entreprenad/telestorningsnamnden/meddelanden/nr-21-avstand-mellan-hogspanningsledningar-och-lagspannings--teleanlaggningar-m.m.-utgava-5.pdf>

För ledningssamordning, kontakta Skanovas Nätförvaltare [REDACTED].

Svenska Kraftnät (SVK)

Svenska Kraftnät har ingenting att erinra mot upprättat förslag.

Jägareförbundet

Jägareförbundet meddelar i yttrande 2017-03-27 att de hänvisat till tidigare inlämnat yttrande i ärendet och att de inte har något att tillägga.

Luffartsverket (LFV)

LFV meddelar i yttrande 2017-03-23 att de som sakägare av CNS-utrustning inte har något att erinra mot kraftledningen. De framför dock att då ledningen passerar nära CNS-utrustning ägd och förvaltd av Höga Kusten Airport så ska flygplatsen kontaktas i ärendet.

Vidare informerar LFV om flyghinderanalyser i sitt yttrande.

Höga Kusten Airport

Flygplatsen meddelar i yttrande 2017-03-30 att de inte har något att erinra mot byggande och drift av planerad ledning enligt presenterad sträckning.

3.5 Berörda fastighetsägare

Tunsjö Byalag, Klovsta 1:73

Tunsjö Byalag har i e-post 2017-03-27 framfört följande:

”Trots våra invändningar mot den föreslagna dragning av rubricerande kraftledning, ser jag till min förvåning att ni verkar ha för avsikt att gå vidare med förslaget. Vi vidhåller från Föreningen Tunsjö Byalag att det knappast är realistiskt att bredda den nuvarande ledningsgatan, vilket vi antar blir nödvändigt om ytterligare en ledning ska dras fram där. En breddning av ledningsgatan är inte möjlig utan att mark tillhörande Klovsta 1:73 ska tas i anspråk, vilket vi redan tidigare meddelat att vi motsätter oss”.

Då byalaget inte haft möjlighet att delta vid de öppna samrådsmöten som hållits, hölls ett separat möte med föreningen den 12 april 2017. Efter mötet och efter att byalaget haft årsmöte meddelades följande i e-post 2017-04-26:

”Tackar också för det trevliga mötet och den information vi mottog.

Som vi nämnde på mötet den 12 april, så hade vi årsmöte med Föreningen Tunsjö Byalag i söndags. Som en punkt i programmet så redogjorde jag och Eva för de planer som finns beträffande ledningsdragningen i området, och presenterade den information vi fått från er.

Efter att frågan ventilerats en stund och diskuterats bland medlemmarna, beslutade mötet att föreningen inte skulle godta att ytterligare mark skulle tas i anspråk för ledningsdragning. Jag kan nog påstå att den uppfattningen nog var allmän bland deltagarna och beslutet var helt enhälligt.

Jag tror därför att det bästa i sammanhanget skulle vara om bolaget kan hitta en annan lösning för framdragning av ledningen mellan Tunsjön och Källsjön”.

E.ONs bemötande:

E.ON har studerat ett nytt alternativ på sträckningen som istället passerar över norra delen av Tunsjön. Efter ytterligare samråd och en sammanvägning av samtlig information har E.ON gjort bedömningen att en sträckning på byalagets fastighet, intill Trafikverkets matarledning, är den mest lämpliga. Det är möjligt att hålla ett erforderligt avstånd till byalagets hus, med en skogsridå mellan ledningen och huset.

Närboende/fastighetsägare i området

I samband med det samrådsmöte som hölls på Hotell Hallstaberget den 4 april 2017 anförde markägaren samt ett antal andra markägare att E.ON borde utreda att sambygga den nya ledningen med redan befintliga ledningar för att inte ta ytterligare mark i anspråk.

I kartbilaga till yttrandet presenteras det förslag som framfördes på mötet, där man hänvisar till att den ledning som planeras mellan Källsjön och Nässe sambyggs med en befintlig ledning och byggs inom befintlig ledningsgata. Fastighetsägarna anser att det för aktuell ledning mellan Storhöjden och Källsjön finns samma förutsättningar och att detta borde vara det mest lämpliga alternativet (via Ed/Angsta och vidare till Källsjön).

Fastighetsägarna menar att den mark som berörs av den planerade ledningen till liten del består av impediment och åker men att marken till största del utgörs av produktiv skogsmark som brukas kontinuerligt. En kraftledning skulle omöjliggöra skogsbruk på den arealen och försvåra på intilliggande arealer. Risken är också uppenbar att man i framtiden breddar en kraftledning ytterligare.

Sambygger man ledningarna tas ingen ny mark söder om älven i anspråk, vilket borde vara optimalt ur ett ekonomiskt-, tekniskt- och markintrångsperspektiv samt för skogsproduktion, natur och kultur.

E.ONs bemötande:

Bemötanden avseende markförlagd ledning och förslag till sambyggnation med befintliga ledningar finns i avsnitt 5.2 respektive avsnitt 5.4. I bilaga 4 till MKB finns en alternativjämförelse av samtliga studerade stråkalternativ där E.ON inkluderat det alternativ som förordats av markägarna.

Närboende Mosjön

Den närboende framför i yttrande 2017-04-20 att E.ON i ett annat samrådsunderlag beskriver (*"Planerad dubbel 130 kV kraftledning mellan Källsjön och Nässe i Sollefteå kommun Maj 2016"*) hur man bygger kraftledning utan att ta mer mark i anspråk. I stort sett samma förutsättning råder på stora delar av den planerade kraftledningen Storhöjden-Källsjön. Utred möjligheten att gå i befintlig ledningsgata från Prästholmen via Ed Stensätter och vidare till Källsjön med den teknik man beskriver i de olika samrådsunderlagen och påvisa varför inte detta skulle vara bättre på längre sikt ur ett ekonomiskt och markintrångsperspektiv samt för skogsproduktion, natur och kultur.

Fastighetsägaren anser också att man bör utreda möjligheten att gräva ner ledningen som markkabel i bebyggda områden oavsett vilken stäckning man väljer, detta med tanke på både boende och landskapsbilden i denna del av Sverige.

På samrådsmötet den 4 april 2017 yttrade man från E.ON att det sannolikt var det billigaste alternativet som skulle bli verklighet, (alltså det nu liggande förslaget). Med ett sådant yttrande skulle fastighetsägaren också vilja se en utredning över längre tid där man väger in skogens värden för samhället lokalt och nationellt.

E.ONs bemötande:

Gemensamma bemötanden avseende markförlagd ledning och förslag till sambyggnation med befintliga ledningar finns i avsnitt 5.2 respektive avsnitt 5.4. Vid val av slutgiltig sträckning inför ansökan om tillstånd ska en sammanvägning av samtliga aspekter göras, där kostnaden är en del. I bilaga 4 till MKB finns en alternativjämförelse av samtliga studerade stråkalternativ.

Västerhällan 2:1

Fastighetsägare till Västerhällan 2:1 meddelar i yttrande 2017-04-10 (angivet 2017-~~07~~-10 men inkom i april) att E.ON på inga omständigheter får beträda fastighetsägarnas mark, varken för nybyggnation av kraftledning eller för förundersökning. Fastighetsägarna kommer på inga villkor att gå med på en ny kraftledningsgata.

Fastighetsägarna anför vidare att E.ON vill ta mark i anspråk och ha tillgång till den för all framtid, vilket innebär att de förlorar rätten till marken. I praktiken innebär det att E.ON kommer att köra sönder fastighetsägaren grödor när marken beträds. Sedan måste fastighetsägarna städa upp efter detta och antagligen plöja upp och så nytt.

Fastighetsägarna upplever inte att de personer som jobbar vid E.ONs markanläggningar har den kunskap och förståelse som krävs för hur ett lantbruk ska skötas och det blir alltid kostsamt för markägarna. Fastighetsägarna arrenderar även mark där den nya ledningen föreslås och fastighetsägarna befarar att de kommer att förlora foder till sina kor. Den försörjningsgrad på grovfoder som de har gör det svårt att fortsätta med det antal kor de har idag när det försvinner åkermark och de vet därför inte om de kommer att kunna fortsätta med sina mjölkkor.

I samrådsunderlaget bedöms påverkan på lantbruket som ringa men det stämmer inte med fastighetsägarnas bedömning. För dem är det en fråga om de ska kunna fortsätta med mjölkkor eller inte. De har mjölkkningsrobot vilket betyder att korna måste ha tillgång till både ladugård och beten samtidigt. Fastighetsägarna är redan inklämda mellan två vägar vilket gör att de bara har tillgång till två beteshagar med den möjligheten. Inom en av dessa vill E.ON sätta upp den nya ledningen. Det betyder att fastighetsägarna inte kommer att kunna bli godkända för de djurskydds- och betesregler som de har idag för det antal djur som de innehar.

Fastighetsägaren framför att E.ON påstår att kraftledningen behöver en gata på ca 40 m men att det i praktiken är 50 m. E.ON säger också att det inte finns några bevis för att magnetfält är farligt, ändå finns ett samband mellan magnetfält med växelström och leukemi. Fastighetsägaren ställer sig frågande till vad ytterligare E.ON undanhåller.

E.ONs bemötande:

Vad gäller intrång i skogsmark krävs en ca 40 m bred gata, några meter smalare med den enbenta stolptyp som föreslås i detta fall. Utöver denna gata kan höga träd behöva avverkas utanför skogsgatan. I skogsmark ianspråk tas denna skogsgata och det är inte möjligt att bruka den som tidigare, därför utgår ersättning till berörda markägare för detta intrång. I det fall farliga kantträd behöver tas ner eller toppas ersätts dessa när det blir aktuellt. I jordbruksmark är det möjligt att bruka marken som tidigare, bortsett från de intrång som uppstår till följd av stolpplaceringar.

På sträckan delsträckan från norr om Arlom, genom älv dalen, över älven och förbi Fanom föreslår E.ON att den planerade ledningen sambyggs med befintlig 40 kV ledning för att det ska vara möjligt att komma fram i denna sträcka, då framkomligheten är begränsad. Det innebär att 40 kV ledningen raderas och istället byggs i samma stolpar som den planerade 130 kV ledningen. E.ON har utifrån kartunderlag bedömt att ledningen kommer att gå över ca 1300 m jordbruksmark som brukas av markägaren (egen och möjlig arrenderad mark). Stolpplaceringarna i åkermarken kan i viss mån anpassas så att stolparna hamnar på lämpliga platser utifrån brukningssynpunkt. Om man räknar med att stolpar placeras med ca 200 m avstånd är det fråga om ca 7 stolpar i åkermark. Ett litet område kring varje stolpe tas i anspråk men i det stora hela kan marken brukas som tidigare. Då befintlig 40 kV ledning som idag är byggd med portalstolpar kan raderas bör det bli färre stolpintrång i åkermarken jämfört med idag.

I samband med att arbeten genomförs ska hänsyn tas till markanvändningen och ersättning ska utgå för både de tillfälliga och bestående skador som uppkommer. En dialog ska föras med berörda markägare och dokumentation av marken innan och efter genomförda arbeten ska göras. E.ON kan inte svara för eventuella tidigare genomförda arbeten men avser genomföra byggnation av denna ledning med hänsyn till berörda markägare. Ju mer information och synpunkter avseende berörd mark som E.ON erhåller kan anpassningar och skadeförebyggande åtgärder vidtas, exempelvis kan tidpunkter för arbetena anpassas efter önskemål.

Fanom 2:1

Fastighetsägare till Fanom 2:1 meddelar i yttrande inkommet 2017-04-19 att de inte önskar någon kraftledning förbi husknuten. Vidare framför de att forskningen säger att det magnetiska fältet inte är farligt men man vet inte vad framtiden säger. Fastighetsägarna hoppas att fastigheten ska vara bebodd även i framtiden och att jordbruket ska bedrivas som idag. Fastighetsägarna anser att E.ON bör leta sig andra vägar att gå eller förlägga ledningen som markkabel vid bebyggelse i jordbruksmark. Fastighetsägarna undrar varför tidigare andra förslag skrinlagts och framför att de önskar information om hur processen fortskrider.

E.ONs bemötande:

En alternativjämförelse mellan samtliga studerade stråk finns att ta del av i bilaga 4 till MKB. Bemötande avseende markförlagd ledning finns i avsnitt 5.2.

Förbi bebyggelsen vid Fanom kommer ledningen att sambyggas med befintlig 40 kV ledning i samma stolpar för att hålla så långt avstånd som möjligt till omgivande bebyggelse och för att undvika ytterligare ledningsstolpar.

Mo 4:19

Fastighetsägaren framför i yttrande 2017-04-20 att denne tagit del den information som framkommit genom tidigare samrådsförfaranden. Den bild som växer fram är att det finns en stor underliggande insikt om nödvändigheten om ett förändrat arbetssätt och utfall för denna typ av beslut kring långsiktigt mark- och resursanvändande. Nu finns det faktiskt möjlighet att göra skillnad och för att tydliggöra detta har jag valt att repetera de synpunkter som kommit in vid förra samrådet och deras underliggande budskap som även EON Elnät använder i sin argumentation.

Fastighetsägaren hänvisar till följande yttranden/bemötanden/argumentation från samrådsredogörelsen från stråksamrådet:

2:1 Länsstyrelsen

I sitt bemötande till Länsstyrelsens omfattande skrivningar skriver EON Elnät på sidan 8 ”Strävan har varit att så långt möjligt utnyttja samlokalisering med befintlig infrastruktur för att minska intrånget i pågående markanvändning samt påverkan på värdefulla natur- och kulturmiljöer.”

2:2 Kramfors kommun

Kramfors kommun skriver i sitt yttrande daterat 2016-03-22 (dnr. MOB-2016-452) ”att en ledningsdragning mellan Storhöjden och Källsjön bör göras så att minimal påverkan sker på bebyggelse, natur- och kulturvärden.”

Det Kramfors kommun säger är att i linje med detta bör samlokalisering med befintlig infrastruktur äga rum för att minska intrånget i pågående markanvändning samt påverkan på värdefulla natur- och kulturmiljöer.

2:3 Sollefteå kommun

”Kommunen anser att samtliga tre föreslagna stråk skulle innebära en stor förändring av såväl landskapsbild som naturmiljö i älvdalgången.”

Det Sollefteå kommun säger är att i linje med detta bör samlokalisering med befintlig infrastruktur äga rum för att minska intrånget i pågående markanvändning samt påverkan på värdefulla natur- och kulturmiljöer.

2:4 Övriga

LRF anser att ”Vidare ska en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och andra resurser främjas.” Säkerhetszonens verkliga bredd är ytterligare en orsak till att vara mycket restriktiv till nya ledningsgator om alternativ finns. Vidare säger LRF att vid en bedömning av en långsiktigt god hushållning med mark kan värdet av produktionen inte enbart mätas i det värde det har för den enskilde fastighetsägaren. Till detta kommer också det förädlingsvärde som uppkommer i tillverkningsindustrin, vilket alltför sällan uppmärksammas. Att bevara mark för produktion är därför av betydelse för såväl enskilda intressen som ett långsiktigt gott resursutnyttjande i samhället.

Det LRF säger är att om inte markbunden kabel är möjligt bör samlokalisering med befintlig infrastruktur äga rum för att minska intrånget i pågående markanvändning samt påverkan på värdefulla natur- och kulturmiljöer.

2:5 Berörda fastighetsägare

Här är i stort sett alla synpunkter bemötta med ett standardsvar från EON: ”E.ON har valt att vidare utreda stråkkombinationen 2/2A/2D för att hitta ett lämpligt sträckningsförslag för ledningen. Fastigheten berörs inte av förordat stråk.”

Det säger sig självt att alla fastighetsägare agerar med ryggmärgen och försöker skydda sina egna intressen. Den här frågan är mycket större än så och handlar om vårt ansvar inför framtiden.

Sammanfattningsvis vill fastighetsägaren framföra följande synpunkter:

Vi har i Sverige alltför länge slaviskt följt en mall för ianspråktagande av mark för allehanda ändamål. På marginalen **kan** inte detta fortgå okritiskt. Vi pratar ofta om att vi ska Think Globally och Act Locally. Nu finns det verkliga existerande infrastrukturer till en stor del som det går att använda utan att ta andra resurser i anspråk. Därför är det ett anständighetskrav inför framtiden att det förslag på alternativ sträckning inom ramen för befintlig infrastruktur som presenterats av Daniel Åkermark Norra Skogsägarna m fl utreds och värderas på ett helt annat sätt än vad som hittills blivit fallet. Jag är övertygad om att domen från framtiden annars kommer att bli hård över oss.

E.ONs bemötande:

E.ON har efter genomfört sträckningssamråd tagit till sig de synpunkter som framkommit, bl.a. har det alternativ som framförts av ett antal markägare samt berörda kommuner studerats (att följa befintliga ledningar söderut vid Fanom, via Ed/Angsta och vidare mot

Källsjön). Bemötande avseende att välja bort detta alternativ framgår av avsnitt 5.4 samt i alternativjämförelsen i bilaga 4 till MKB.

Ållsta 3:15 och Mo 12:1

Fastighetsägaren meddelar i yttrande 2017-04-20 att denne deltog på samrådsmötet i Hallstaberget och att E.ON efter gemensamma diskussioner justerade sträckningen på den kartskiss som skickats ut. Det nya förslaget följer istället i bygränsen mellan Mo-Ållsta och Lökom-Sigtom. Fastighetsägaren framför att det justerade alternativet är mer smakfullt, det tidigare förslaget skar rakt igenom alla skiften tvärs över, i en dragning genom orörd natur med avsaknad av vägar. Att få intrånget i slutet av skiftena fördelar också markintrånget på flera markägare vilket är positivt och tar ner förlusten av produktiv skogsmark för den enskilde markägaren.

Fastighetsägaren meddelar vidare att dennes familj köpt flera fastigheter i området med ambitionen att i framtiden även kunna ha naturevent i form av jakt och fiske i detta viltrika orörda område.

Då det finns ett alternativ att gå i befintlig kraftledningsgata anser jag att båda alternativen bör utredas ytterligare och jämföras avseende kostnader för markinlösen, framtida ledningsröjning och ett faktum att 70-100 ha av produktionsskog ianspråkats förutom de naturvärden som går till spillo vid nydragning.

Fastighetsägaren anser sammanfattningsvis att ett så stort projekt borde kunna redovisa en komplett utredning med jämförelse mellan olika alternativ. I denna stora satsning så måste ju en längre ledningsdragning i en befintlig ledningsgata vara en försumbar fördyring.

E.ONs bemötande:

E.ON har efter önskemål om sträckningsjustering till fastighetsgränser utrett detta alternativ och tagit fram det alternativ som nu förordas. Alternativet följer i högre grad fastighetsgränser men på en delsträcka är det inte tekniskt möjligt på grund av terrängförhållandena. Bemötande till synpunkter avseende att följa befintliga ledningar från Fanom till Ed/Angsta och vidare till Källsjön finns i avsnitt 5.4. En alternativjämförelse med samtliga studerade stråkalternativ presenteras i bilaga 4 till MKB.

Djuped 10:1

Fastighetsägaren meddelar i yttrande 2017-04-20 att dennes synpunkter avser sträckningen från Ångermanälven och den norra sidan av älven. Fastighetsägaren och dennes familj har skogsmark som berörs av kraftledningen kring Leån och de bor i Ångermanälvens dalgång.

Fastighetsägarens synpunkter omfattar området från Lillhöjden och mot älvens dalgång. På Lillhöjden är det tänkt att placera en transformatorstation, i området finns ett stort fångstgropsystem vilket måste beaktas vid placering av stationen.

I området runt Storhöjden/Fålasjö/Fröksnipa finns det ett (eller flera) örnbö, som ingen av de parter som har startat vindkraftprojektet tagit hänsyn till. Exploatörens experter säger att örnen inte kommer att flyga över Lill- och Storhöjden. Fastighetsägaren tycker att resonemanget kring hur örnen rör sig i sitt revir låter konstigt. Även andra rovfåglar finns i området, bl.a. fiskgjuse och ormvråk. Fastighetsägaren hoppas att fåglarna beaktas vid framdragning av kraftledningen.

Fastighetsägaren konstaterar att det inte är lätt att hitta en passage över Ångermanälven utan att göra för mycket intrång och där har E.ON tänkt till och föreslagit redan befintlig passage. Fastighetsägaren hoppas att höjden på ledningsstolparna inte blir högre än vad de befintliga stolparna är idag.

Fastighetsägaren hoppas att dragningen över dennes familjs skogsfastighet Djuped 10:1 kan anpassas i samråd mellan fastighetsägaren och E.ON, så att ledningen gör så litet intrång som möjligt på fastigheten.

Slutligen vill fastighetsägaren påpeka att denne anser att denna fläck av vildmark ska få vara orörd och att vi människor borde låta denna urskog få vara ifred med dess djur och fåglar. Fastighetsägaren är emot det aktuella vindkraftprojektet.

E.ONs bemötande:

Vad gäller synpunkter på planerad vindkraftsanläggning finns gemensamt bemötande i avsnitt 5.1.

Naturvärdes- och fågelinventeringar har genomförts för den planerade ledningen och hänsyn har tagits till och kommer att tas till fåglar i området. Anpassningar och skadeförebyggande åtgärder kommer att vidtas för att minimera risken att fåglar påverkas negativt av ledningen.

Stolparna för den nya ledningen genom älvdalen kommer att bli högre än befintliga stolpar, däremot föreslås ledningen byggas i enbenta stolpar istället för stolpar med 3 ben.

I samband med detaljprojektering av sträckningen är det möjligt att anpassa stolpplacering och i viss mån justera sträckningen inom ramen för koncessionen.

Ållsta 2:12

Fastighetsägaren till Ållsta 2:12 framför i yttrande inkommet 2017-04-21 att för att minimera ytterligare intrång på både natur och skogsbruk anser denne att man i första hand

bör använda sig av de befintliga kraftledningsgatorna. E.ON har på andra sträckor inom denna vindkraftssatsning föreslagit just en sådan lösning.

Om det mot förmodan inte skulle gå att använda befintliga kraftledningsgator anser fastighetsägaren att ledningen över dennes fastighet bör gå i gränsen mot Sigtom 1:1, mellan byarna, dels för att marken är av sämre bonitet men även för att inte dela upp fastigheten ytterligare. Som förslaget ligger nu är det den bördigaste marken i området som blir obrukbar där man passerar fastighetsägarens mark på Ållsta 2:12.

E.ONs bemötande:

Bemötande till förslag om sambyggnation med befintliga ledningar från Fanom, söderut mot Ed/Angsta och sedan vidare till Källsjön framgår av avsnitt 5.4.

Mo 1:5, Mo 10:1, Mo 1:3 och Mo 3:6

Fastighetsägarna har på Hallstaberget den 4 april 2017 fått information om denna ledning. Deras inställning är att utreda olika alternativ samt redovisa markintrång; det är ungefär 100 hektar produktiv mark som blir impediment (värdelös från vår sida) om ledningen går enligt förslag. Detta benämns här som alternativ 1.

Alternativ 2 är en sambyggnad med befintlig kraftledning Ed - Stensätter. Det är helt möjligt att göra detta. Vid övergången av Ångermanälven projekteras det att byggas på detta sätt. Vi ser detta alternativ som det bästa då det ger minst påverkan på natur och djurliv. Den merkostnad som detta medför är i storleksordningen 1 - 2 promille av totalkostnaden (34 vindkraftverk á 35 miljoner = 1 miljard). Ytterligare fördelar är att ingen extra mark behöver tas i anspråk.

På Hallstaberget presenterades bara det första alternativet. Detta är det billigaste - men bara kortsiktigt. Det saknas även en undersökning av eventuella fornminnen.

Fastighetsägarna emotser en gedigen utredning av dessa två alternativ som kan presenteras för oss markägare innan arbetet påbörjas.

E.ONs bemötande:

Bemötande till förslag om sambyggnation med befintliga ledningar från Fanom, via Ed/Angsta och vidare till Källsjön framgår av avsnitt 5.4. I bilaga 4 till MKB finns även en alternativjämförelse av samtliga studerade stråk. Vad gäller intrånget i skogsmark utgår ersättning till berörda markägare, se bemötande avseende ersättning i avsnitt 5.3.

Tillstånd för ledningen är en separat prövning, även om det är en direkt konsekvens av vindkraften. Kostnaden är en del i den samlade bedömningen tillsammans med övriga aspekter men bedömningen görs då enskilt för ledningen.

4 Inkomna synpunkter och bemötanden, kompletterande sträckningssamråd september-oktober 2017

4.1 Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Länsstyrelsen har på grund av hög arbetsbelastning inte haft möjlighet att yttra sig inom utsatt samråd tid.

Länsstyrelsens yttrande har lämnats i samband med beslut om betydande miljöpåverkan 2018-02-05. I yttrandet framför Länsstyrelsen följande synpunkter:

Naturmiljö

Risker för indirekt eller direkt påverkan på arter som är markerade med N eller n i artskyddsförordningens bilaga 1, ska utredas och redovisas i MKB:n. Det gäller även vilda fåglar som är markerade med B i artskyddsförordningens bilaga 1, är rödlistade eller har nedåtgående trend.

Man bör sträva efter att minimera behovet av att placera ledningsstolpar i våtmarker eller i strandkant vid sjöar eller vattendrag. Innan ingrepp i våtmarker i form av stolpplacering ar etc. i våtmarker kan godtas krävs en inventering för att säkerställa att höga naturvärden inte berörs. Vid passage av vattendrag bör man, för att minimera skogsgatans påverkan på vattenmiljön, eftersträva att passera vattendraget i så rät vinkel som möjligt och undvika att bygga ledningen längs med vattendrag längre sträckor.

I MKB:n behövs en mer utförlig beskrivning av hur eventuella skador på våtmarker och bäckar ska kunna minimeras, t.ex. en beskrivning av vilka särskilda åtgärder man kommer att vidta vid placering av stolpar samt en beskrivning av tidpunkt för när arbete ska ske.

Generella riktlinjer

Utöver att helt undvika de känsligaste miljöerna kan ett antal generella riktlinjer för utförandet betonas. Ett mål bör vara att minimera körning på våtmarker och intill vattendrag, dvs. man bör tänka till kring hur olika delar av sträckningen nås vid byggnation och underhåll.

En minst 10 meter bred skyddszon med lågväxande vegetation bör sparas i anslutning till vattendrag, sjöar och våtmarker. Det är viktigt att framtida röjnings och underhållsåtgärder som berör våtmarksområden utförs vintertid på tjälad mark för att undvika negativ påverkan på naturmiljön.

Detaljerade riktlinjer

Där ledningen passerar Ångermanälven finns ett naturvårdsobjekt, Prästholmen (ID: 83591), där det ska finnas ävjepilört. Där finns redan en befintlig ledning och det verkar vara vid uddarna på ön som arten förekommer.

NVI 12, 13 och 14 i naturvärdesinventeringen berör hållmarkstallskogar med höga naturvärden. De ligger inom det utökade området, men själva ledningen går inte genom området. Borde gå att undvika påverkan på dessa utan problem om man inte vill dra ledningen rakt över de högsta partierna.

I väster går ledningen förbi det lilla naturvårdsobjektet Lövbränna V Fågelmyran (ID: 82311) med ca 120 meters avstånd. Området torde inte påverkas.

Allra längst i väster går ledningen förbi en del av Skogsstyrelsens sumpskogar samt en nyckelbiotop (öster om Råtallberget). Om ledningen ska breddas här kommer nyckelbiotopen att påverkas. Länsstyrelsen anser det olämpligt att göra ingrepp i nyckelbiotoperna och naturvärdena. Vid framtagande av MKB:n bör Skogsstyrelsen kontaktas angående eventuella ingrepp i nyckelbiotoper.

Ledningen passerar flera objekt inom odlingslandskapets bevarandeområden.

Vattenskyddsområden, vattengeotoper och grundvattenförekomster

Ledningen passerar en vattengeotop, nr 30 Prästholmen, SE 700363-159573. Den fysiska påverkan på mark ska minimeras i största möjliga mån. Inom grundvattenförekomster gäller följande grundläggande försiktighetsåtgärder; inga främmande eller förorenande material ska tas in i området och hantering av eventuella kemikalier ska ske med försiktighet.

Kulturmiljö

Potentialen för okända fornlämningar är relativt stor inom åtminstone delar av sträckningen. En arkeologisk utredning är därför nödvändig för att klargöra om okända fornlämningar påverkas. När detta väl är utrett bör ledningen ändå kunna byggas utan större problem även om fler fornlämningar framkommer; det brukar gå att anpassa stolpplacering etc. så att påverkan på fornlämningar blir liten. Eventuellt kan det bli aktuellt med någon mindre arkeologisk förundersökning för att avgränsa enstaka fornlämningars utbredning och på så sätt kunna anpassa stolpplacering och sträckning i detalj.

Rennäring

Enligt 3kap. 1 § miljöbalken ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Områden av riksintresse för rennäringen ska enligt 3 kap. 5 §

miljöbalken skyddas mot sådana åtgärder som påtagligt kan försvåra rennäringens bedrivande.

Även i de fall den ansökta verksamheten inte ligger inom själva riksintresseområdet menar Länsstyrelsen att senare tids forskning (se Nelleman m.fl.) visar på att undvikelsebeteenden och kumulativa effekter ändå kan medföra påverkan på riksintresset. Eftersom samtliga inom renbetesområdet förekommande konkurrerande verksamheter tillsammans påverkar bedrivandet av rennäringen som sådan ökar i förlängningen även risken för påverkan på utpekade riksintressen.

För att kunna göra en bedömning av den nu ansökta verksamhetens påverkan, och för att föreslå och motivera lämpliga skyddsåtgärder, behöver särskild utredning avseende i detta ärende aktuellt område genomföras. Länsstyrelsen menar att denna utredning bör omfatta både kumulativa effekter och undvikelsebeteenden. Eftersom det är berörd/berörda samebyar som har bäst kunskap om den rennäring som bedrivs i området menar Länsstyrelsen att utredningen ska genomföras i samråd med berörd/berörda samebyar.

E.ONs bemötande:

Djurarter som omfattas av 4§ Artskyddsförordningen och som riskerar att påverkas har utretts och beskrivs i avsnitt 6.4 i MKB. Vid detaljprojektering kommer strävan att vara att så långt möjligt undvika stolplacering i våtmarker och i strandkant till vattendrag och sjöar. Hela ledningssträckningen har inventerats i fält med avseende på naturvärden, dvs. även berörda våtmarker omfattas av genomförda naturvärdesinventeringar. E.ON bedömer inte att behov för ytterligare inventeringar föreligger. Hänsyn till vattendrag har så långt möjligt tagits vid utformning av aktuell ledningssträckning, men även andra intressen har vägt in varför det inte alltid är möjligt att korsa vattendrag i rät vinkel. I avsnitt 6.4 i MKB beskrivs skadeförebyggande åtgärder för våtmarker och bäckar. Skadeförebyggande åtgärder och konsekvenser för enskilda naturvärdesobjekt beskrivs i avsnitt 6.4 i MKB.

E.ON kommer att tillse att erforderliga åtgärder vidtas för att undvika påverkan på vattengeotopen Prästholmen. Den stolpe som uppförs på Prästholmen kommer att utgöras av stål med fundament av betong. Någon risk för förorening från impregnerade trästolpar föreligger således inte. Grävarbeten på Prästholmen kommer att utföras med särskild försiktighet för att undvika påverkan på grundvattenmagasinet. Körning undviks eller anpassas genom att använda lämpliga fordon för att inte påverka marken och därmed riskera att påverka grundvattnet. Upplag av material och maskiner/fordon undviks inom och i anslutning till området. Ingen hantering av drivmedel eller kemikalier utförs i eller i anslutning till området.

E.ON kommer att låta utföra en arkeologisk utredning av ledningssträckningen inför detaljprojektering och byggnation. Om det vid utredning och ytterligare samråd med länsstyrelsen bedöms som nödvändigt att utföra mindre arkeologisk förundersökning för att

avgränsa enstaka fornlämningars utbredning för att kunna anpassa stolpplacering och sträckning i detalj kommer det att utföras. Om påverkan inte bedöms kunna undvikas kommer ansökningar om tillstånd för ingrepp i fornlämning att upprättas.

En rennäringanalys (Hifab, 2013-03-13) har gjorts i samband med upprättande av ansökningar för planerade vindkraftparker i området. E.ON anser att analysen ger ett fullgott underlag för att bedöma ledningens konsekvenser för rennäringen i området och har därför inte låtit genomföra nya utredningar. Skadeförebyggande åtgärder och konsekvenser för rennäringen beskrivs i avsnitt 6.3 i MKB. Kumulativa effekter beskrivs i avsnitt 6.9 i MKB.

4.2 Kramfors kommun

Miljö- och byggnämnden i Kramfors kommun meddelar i yttrande 2017-10-23 att de anser att de synpunkter som lämnades av kommunen 2017-04-12 är uppfyllda. Miljö- och byggnämnden har inga övriga synpunkter på samrådsunderlaget.

4.3 Sollefteå kommun

Sollefteå kommun framför i yttrande 2017-10-16 att de anser att de kostnadsredovisningar de efterfrågat i yttrande 2017-04-12 har utförts.

Kommunen konstaterar att det i samrådshandlingen framgår att man i fall där okända lämningar påträffas kommer att avbryta arbetena och kontakta länsstyrelsen. Kommunen anser att det samma bör gälla i det fall boplatser för rovfågel eller andra djurarter upptäcks vid byggnation av ledningen så att länsstyrelsen kan bedöma om åtgärder behöver vidtas.

Avslutningsvis framför kommunen att de anser att formen för samråd kan förbättras; publika möten bör kunna inledas med en kort föredragning, inte minst beträffande var i processen ett ärende befinner sig.

E.ONs bemötande:

Om boplatser för djurarter som skyddas enligt Artförordningen påträffas vid byggnation kommer kontakt att tas med Länsstyrelsen för att möjliggöra att lämpliga åtgärder vidtas.

De samrådsmöten som E.ON har hållit för projektet har varit anordnade som öppet hus under ett antal timmar. E. ON anser att en av fördelarna med denna mötesform är att den bidrar till att fler kan delta, då det är möjligt att ansluta vid den tidpunkt som passar enskilda personer bäst. Att inleda ett sådant möte med en föredragning skulle enligt E.ONs mening riskera att de som inte kan närvara från början upplever att de går miste om

information. Istället ser E.ONs representanter till att under mötena tillhandahålla den information som efterfrågas av varje besökare. Allmängiltig information om projektet finns alltid utställd i möteslokalen och ett utförligt samrådsunderlag finns på E.ONs hemsida. Se avsnitt 3.3 för ett mer utförligt bemötande gällande mötesformer.

4.4 Övriga myndigheter och organisationer

Trafikverket

Trafikverket hänvisar till tidigare yttrande i ärendet.

Elpatron Sverige AB

Bolaget anser att alternativ sträckning över inloppet till Tunsjöns kraftverk är OK, förutsatt att vattenflödet i inloppet inte påverkas. Bolaget ser inga hinder till att ledningen skulle kunna byggas utan att negativt påverka flödet till kraftverket.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att förorda den ursprungliga nordliga sträckningen. Därmed korsas inte kraftverkets inlopp.

4.5 Berörda fastighetsägare

Hällsjö 6:2

Fastighetsägaren saknar en objektiv beräkning/uppskattning av de skogsföretags och därmed också samhällsekonomiska effekterna av att så stora arealer produktiv skogsmark tas ur bruk under oöverskådlig tid. Detta i relation till de ökade kostnader som sägs uppstå vid sambyggnation av redan befintliga ledningsgator.

Fastighetsägaren anser det kontraproduktivt att inte utnyttja en befintlig ledningsgata och därmed reducera markintränet till ett minimum. Inte minst med tanke på att hushållning av skogens resurser anses allt viktigare i dagens samhälle. Inom en snar framtid kommer skogen sannolikt spela en nyckelroll vid utfasningen av petroleumprodukter.

Sammantaget anser fastighetsägaren att det bör göras en ytterligare beräkning där den samhälleliga motivationen för sambyggnadsalternativet. Även det framtida värdet av minskat intrång i jämförelse med det förordade alternativet bör här vägas in.

E.ONs bemötande:

Det aktuella sträckningsalternativet (delsträcka 5 i samrådsunderlaget) innebär till stor del sambyggnation med befintliga ledningar i en helt ny konstruktion. Befintliga ledningar ska då först raseras innan den nya konstruktionen med dubbla ledningar kan uppföras. Detta

skulle innebära långa driftstopp på viktiga förbindelser i E.ONs regionnät. E.ON har funnit att konsekvenserna för driftsäkerheten i regionnätet i området inte är acceptabla. Det stämmer att markintrånget i detta alternativ skulle bli avsevärt mindre än i förordad alternativ, då befintliga ledningsgator kan utnyttjas i stor utsträckning. Dock finns ett antal passager där befintlig ledningsgata inte är framkomlig bl.a. beroende på närhet till bebyggelse, och där nya sträckningar i så fall skulle behöva utredas. Det är därför svårt att ange det markintrång som skulle uppstå i detta alternativ, en grov uppskattning framgår dock av alternativjämförelsen i bilaga 4 till MKB.

E.ONs motiv att välja bort sambyggnadsalternativet är i första hand relaterade till driftsäkerhet och inte kostnader. E.ON anser det därför inte meningsfullt att utföra ytterligare kostnadsberäkningar för alternativet.

Lökom 2:9

Fastighetsägarna anser att det tidigare sträckningsförslaget förbi Lökomsvattnen var bättre, eftersom det endast berörde skogsmark. Det nya förslaget passerar nära Lökomsvattnen som är ett populärt besöksmål där det alltid vistats folk. Vidare anser fastighetsägarna att stugan vid sjön blir obeboelig och strandtomten spolierad. De anser att fragmentering av brukningsenheter inte är ett användbart argument när det bara gäller en ledningsgata. Slutligen tycker de att den nya sträckningen innebär en obefogad och kostsam omväg.

E.ONs bemötande:

E.ON har efter det kompletterande samrådet låtit justera det nya sträckningsförslaget söderut vid Lökomsvattnen för att öka avståndet till stugan.

Ytterligare kontakter och dialog har förts med fastighetsägaren och E.ON har i den mån det är möjligt anpassat sträckningen, dock innebär den kuperade terrängen att det inte är möjligt att helt följa i fastighetsgräns. Avståndet till ledningen från stugan vid Lökomsvattnen i nu förordad sträckning är ca 150 m.

Stugnyttjare Lökom 2:9

I telefonsamtal och via brev har stugnyttjaren påtalat att det nya sträckningsförslaget söder om Lökomsvattnet (delsträcka 5) är olämpligt eftersom det berör våtmarker och kalkällor som riskerar att skadas i samband med körning vid byggnation och underhåll. Detta har tidigare skett i samband med skogsavverkningar i området. Stugutnyttjaren har på karta markerat var våtmarkerna och kalkällorna är belägna. Vidare tycker han att det är olämpligt att sträckningen passerar så nära stugan.

E.ONs bemötande:

E.ON har efter det kompletterande samrådet låtit justera ledningssträckningen söderut vid Lökomsvattnen för att öka avståndet till stugan. Det nu förordade sträckningen är även bättre anpassad till de utpekade våtmarkerna och kalkällorna. E.ON kommer att tillse att

erforderliga åtgärder vidtas för att vid byggnation och underhållsåtgärder minimera risken för körskadorna i våtmarker. Kontakt kommer att tas med stugnyttjare inför planerade arbeten för att specifikt kunna anpassa och märka ut våtmarker/kalkällor.

Skogslotten 1:1

Fastighetsägaren har med tillfredsställelse noterat att man valt att undvika att skära tvärs över skiften i så stor utsträckning som möjligt, men är samtidigt förvånad över valet av rågång på sträckan väster om Fanom (delsträcka 3 i avsnitt 2.2.3 i samrådsunderlaget). Ett mer logiskt och ekonomisk alternativ vore att flytta dragning av ledningen ett eller flera skiften norrut. Orsaken är följande:

- Man förkortar ledningsdragningen med upp till 1 km, vilket enligt dokumentationen skulle spara ca 2 Mkr.
- Man kan undvika intrång i 3 områden med påtagligt naturvärde och 2 sumpskogar.
- Man kan undvika att leda ledningen över ett toppröse (på Skogslotten 1:1) med förstörande av omgivande hällmark med väldigt gamla tallar.
- Man slipper en väldigt brant nedgång av ledningen från denna topp ned till befintlig väg.
- Intrånget i landskapsbilden kan reduceras om ledningen placeras på en lägre nivå och inte passerar områdets högsta punkt.
- Kostnaden och intrånget i skogsmarken vid installation blir betydligt mindre om dragningen sker närmare den befintliga skogsbilvägen. Klättringen uppför slutningar med maskiner mm kan också minimeras.
- Kostnaden för intrånget i skogsmarken vid upprättande av skogsgata och röjning av sidoområden reduceras, då det redan är röjt en bred gata längs vägen.

Sammanfattningsvis konstaterar fastighetsägaren att ett flytt av ledningen längre norrut skulle innebära en minskad kostnad på flera miljoner för E.ON. Ser därför med intresse fram mot en logisk revidering av ledningsdragning med de besparingar och de minskade ingrepp i naturmiljön som detta innebär.

E.ONs bemötande:

Anledningen till att sträckningen följer nu aktuell rågång beror på att vinkelpunkten precis öster om Aborrtjärnen (västra punkten i utredd delsträcka 3 i det kompletterande samrådet) inte kan flyttas norrut på grund av terrängen och vägen som går här. För att undvika att skära genom skiften och för att tillmötesgå önskemål i sträckningssamrådet om att förlägga ledningen i rågång mellan två trakter har denna sträckning tagits fram, trots att den är något längre än tidigare förslag.

Vad gäller naturvärden har inventering genomförts för de norra delarna av denna delsträcka, från tidigare förordat förslag och en bra bit norrut. Kompletterande inventering

har genomförts för den utredda justeringen vilket innebär att området ett eller ett par skiften norrut inte är inventerat. Det är rimligt att anta att även en sådan sträckning skulle innebära påverkan på naturvärden, i likhet med förordad sträckning.

Vid detaljprojektering av sträckningen är det möjligt att göra justeringar inom ramen för tillståndet och det är möjligt att det går att undvika angivet toppröse. Justering till värdefulla hålltallmarker har gjorts i möjligaste mån.

Att helt undvika branta passager och att ledningen på vissa platser kommer upp i terrängen är tyvärr inte möjligt. Det är inte heller lämpligt att följa intill skogsbilväg eftersom ledningen måste anpassas efter terrängen vilket gör att stolpar och stag i viss mån skulle hamna i vägen, som då måste byggas om. Den förordade sträckningen har sammantaget bedömts som mest lämplig, även om den blir något längre än en sträckning längre norrut i området.

Klovsta 1:84

Fastighetsägaren menar att alternativt sträckningsförslag mellan Källsjön och Tunsjön (delsträcka 6 i samrådsunderlaget avsnitt 2.2.6) drabbar flertalet sommarhus utöver hans eget, som kommer att bli permanentboende inom kort. Det skulle försämra både trivseln och värdet avsevärt. Vi är redan väldigt hårt drabbade av ledningar både på och bredvid vår fastighet och vi vill absolut inte ha fler i närheten. Föreningslokalen som drabbas av ursprunglig sträckning är just en föreningslokal.

Fastighetsägaren förordar ursprungligt förslag där ledningen går parallellt med Trafikverkets ledning och menar att han endast kan acceptera det alternativa förslaget om befintlig ledning byggs om i samma sträckning.

E.ONs bemötande:

E.ON har valt att förorda ursprungligt sträckningsförslag där ledningen byggs parallellt med Trafikverkets ledning.

Djuped 10:1

Fastighetsägaren menar att sträckningsvalet inte tar hänsyn till att det finns kungsörn, fiskgjuse, tjäder, orr och andra rovfåglar i området, vilket hon påpekat i tidigare yttrande. Området runt Storhöjden består av mycket orörd natur, vilket även märks på alla nyckelbiotoper som finns i området. Området brandhärjades av en stor skogsbrand 1888, och skogen som finns i området är därför väldigt värdefull.

När E.ON trots allt väljer att förorda en sträckning genom området vill fastighetsägaren ändå föreslå att ledningen dras över stenskravel på fastigheten Djuped 10:1, enligt bifogad bild. Fastighetsägaren hoppas att E.ON vill föra en dialog när det närmar sig den slutgiltiga

dragningen och att ledningsgatan dras över stenskravlet.

E.ONs bemötande:

Naturvärdes- och fågelinventeringar har genomförts för den planerade ledningen och hänsyn har tagits till kända förekomster av fåglar i området. Anpassningar och skadeförebyggande åtgärder kommer att vidtas för att minimera risken att fåglar påverkas negativt av ledningen.

Vad gäller möjligheten att dra ledningen över angivet ”stenskravel” ligger det inom sträckningen för ledningen och vid detaljprojektering kommer E.ON i möjligaste mån att anpassa i enlighet med fastighetsägarens önskemål, under förutsättning att det inte rör sig om någon typ av kulturmiljölämning. Vid fortsatt kontakt med fastighetsägaren har ett ytterligare justeringsförslag uppkommit på fastigheten, ett förslag som inte bedömts som genomförbart med avseende på andra aspekter. Fortsatt dialog kommer att föras med fastighetsägaren för att inom vald sträckning i den utsträckning det är möjligt anpassa enligt önskemål.

Subbersta 5:3 och 7:1

Telefonsamtal med fastighetsägaren som framfört synpunkter vid samråd för etapp 2 för vindpark Storhöjden i slutet av oktober 2017. Han hade synpunkter på sträckningen och ville att man skulle följa vägar, de har redan blivit drabbade av Botniabanan och vill inte att deras fastigheter ska påverkas ytterligare. Fastighetsägaren meddelade att de i så fall kommer att protestera mot ledningen.

E.ONs bemötande:

E.ON:s representant förklarade att det är svårt att följa vägar med 130 kV ledningar. Det går inte att vinkla på samma sätt som en väg eftersom man bara sätter stolpar med vissa mellanrum och att vinkelstolpar är dyrare och mer komplicerade rent tekniskt. Den föreslagna sträckningen påverkar deras fastigheter. Vid telefonsamtalet bestämdes att E.ON:s representant skulle skicka över en karta med sträckningen i anslutning till berörda fastigheter och att fastighetsägaren skulle återkomma vid frågor eller om de vill framföra ytterligare synpunkter.

Undrom 5:1

Där den nya sträckningen viker av från gräns mellan Undrom-Djuped/Solum, korsar den ca 100 meter in på Solum en gammal kulturstig. Det är en tidigare körväg mellan Fålasjö och Gålsjö bruk, den s. k. ”Bruksvägen” eller ”Gålsjögata” Den är även märkt skoterled, med krysstolpar, av Sandslås Skoterklubb Förutsätter att leden beaktas vid etableringen av kraftledningen.

E.ONs bemötande:

Hänsyn till kulturstigen/skoterleden kommer att tas vid byggnation och underhållsarbeten så att skador undviks och framkomligheten bibehålls. Om information om leden behöver inhämtas kommer E.ON att kontakta fastighetsägaren avseende detta.

Fanom 2:1 och 3:6

Information från Kabeko (vindkraftexploatör) om synpunkter från fastighetsägare till Fanom 2:1 och 3:6 som framkommit i samband med samrådsmöte för etapp 2 för Storhöjden vindkraft. Fastighetsägarna är oroliga för magnetfält och tyckte att man skulle titta på annan sträckning.

E.ONs bemötande:

Fastighetsägarna har deltagit vid samrådsmöte för ledningen och lämnat synpunkter i ärendet sedan tidigare. Ledningen kommer att sambyggas med befintlig 40 kV ledning förbi fastigheterna och ledningen kommer inte att ge upphov till förhöjda magnetfält i boendemiljöer på fastigheterna.

Klovsta 1:84

Ringde för att fråga vilken sträckning E.ON valt, om man tagit hänsyn till deras synpunkter avseende sträckning mellan Källsjön och Tunsjön.

E.ONs bemötande:

E.ON:s representant meddelade att man gjort bedömningen att den första föreslagna sträckningen, på byalagets fastighet, sammantaget bedömts som mest lämplig och att det är denna sträckning man gått vidare med. Förslaget över Klovsta 1:84 har valts bort.

Telefonkontakter

Ytterligare telefonkontakter har förkommit med berörda fastighetsägare i diverse frågor, dessa kontakter har dock inte resulterat i några ytterligare synpunkter eller information och beskrivs därför inte separat ovan. Främst har det varit fråga om att kommunicera vilka justeringar som har gjorts och säkerställa att det är i enlighet med önskemål. Kontakter har även förekommit där det inte varit möjligt att göra justeringar för att informera om detta.

5 Gemensamma svar till samrådssynpunkter

5.1 Bemötande till synpunkter på vindkraftsanläggningen Storhöjden

Flertalet yttranden innehåller synpunkter avseende planerad vindkraftsanläggning Storhöjden. Då detta samråd och kommande ansökan enbart hanterar den planerade anslutningsledningen hänvisas denna typ av frågor och synpunkter direkt till vindkraftsexploatören.

5.2 Bemötande förordande av markförlagd ledning

För den aktuella ledningen har E.ON redan tidigt gjort en jämförande bedömning av luftledning och markkabel och konstaterat att kostnaderna för markförläggning inte är rimliga i förhållande till de positiva effekter som kan uppnås. Markkabel innebär också att felsökning försvåras och tiderna för att avhjälpa fel förlängs. Det är också svårare att justera effekten på en markförlagd ledning jämfört med för en luftledning. En alternativjämförelse för samtliga stråkalternativ, inklusive markförlagd ledning, redovisas i bilaga 4 till MKB.

5.3 Bemötande intrångsersättning

E.ON följer branschpraxis i samband med förhandlingar om intrångsersättning. Ersättningsnivåerna för intrång i skogsmark kommer att vara i enlighet med 2009 års skogsnorm framtagen av Lantmäteriet. Fällning eller toppning av farliga kantträd under drifttiden ersätts separat.

5.4 Bemötande förslag på stråk/sträckning; Fanom, via Ed/Angsta till Källsjön

E.ON har efter synpunkter från ett antal markägare samt från berörda kommuner studerat det förslag på ledningssträckning som framförts att följa och i den mån det är möjligt sambygga ledningen med befintliga ledningar från Fanom, via Ed/Angsta, Bollstabruk och vidare till Källsjön. Förslaget har inkluderats i den alternativjämförelse som framgår av bilaga 4 till MKB och beskrivs även under alternativa sträckningar i MKB. Alternativet innebär att markintrånget och fragmentering av landskapet kan minimeras. Det kan även innebära mindre påverkan på naturmiljön (även om anpassningar till naturvärden kan göras vid sträckning i ny terräng och befintlig ledningsgata kan hysa höga naturvärden). Sträckningen för detta alternativ är dock betydligt längre än förordad sträckning och då man huvudsakligen skulle sambygga med befintliga ledningar innebär det tekniska svårigheter, längre byggtid samt högre kostnader. Att ta befintliga ledningar ur drift innebär risker ur driftsäkerhetsperspektiv och kräver detaljerad planering för att det ska vara möjligt. Att sambygga på kortare sträckor är möjligt då matning tillfälligt kan styras om till lokalnät och liknande. Att ta ledningar ur drift på långa sträckor och över längre tidsperioder bedöms medföra oacceptabla risker för driftsäkerheten. Denna typ av lösning

bedöms därför bara som aktuell på den delsträcka genom älvdalgången där framkomligheten är begränsad. Sammantaget bedömer E.ON att förordat alternativ är mer lämpligt än detta längre alternativ.

E.ON Energidistribution AB
Nobelvägen 66
205 09 Malmö
eon.se

T 040 - 25 50 00

Sekretessbelagd

Bilaga 1 till samrådsredogörelse
Storhöjden-Källsjön

Yttrande (stråksamråd)
Ångermanlands Ornitologiska Förening (ÅOF)

Synpunkter på stråkalternativen

ÅOF anser att naturinventeringar måste göras för de föreslagna stråken. ÅOF har övervägt de olika stråkalternativen och anser att inget är riktigt bra ur fågelsynpunkt och de berör känsliga rovfågelarter. Vi förordar stråk 1 och sedan stråk 1 a. Det är det stråk vi bedömer som bäst. Dock bör följande delar i det utvalda stråkalternativet undvikas; Holmsbergets mellersta och södra platå, Åsbergets sydsida och Parabergets nordsida. Dessutom bör befintlig kraftledningsgata söder om Källsjön följas.

Synpunkter vad gäller val av stolp- och ledningstyp

Vi har i andra svar till E.ON lyft frågan om ledningens utförande och stolptypens konstruktion. Vi konstaterar att det i samrådsunderlaget enbart förespråkas en stolpe av rörståltyp som har ledningstrådarna organiserade vertikalt. Denna stolptyp har ÅOF stora invändningar mot. Utformningen riskerar en större påflygningsrisk för fåglar i och med att ledningarna är orienterade vertikalt och dessutom riskerar stolpar av rörståltyp att fåglar kan kortsluta mellan strömförande delar i denna stolpe eftersom de minimått som rekommenderas av bl.a. NABU i Tyskland underskrids. ÅOF förordar istället portalstolpar i horisontalled d.v.s. den stolptyp som anges som 130 kVs alternativet i skissen i figur 7 i samrådsunderlaget. Det är två stolpar av trä med en överliggare med hängande kedjeisolatorer som har en längd av minst 60 cm.

Vi är således mycket kritiska till den nu föreslagna stolpkonstruktionen och befarar att den kommer att förorsaka att stora rovfåglar och ugglor blir eldödade (ihjälbrända) i större utsträckning än med tidigare använda konstruktioner. Vi har i tidigare diskussioner med E.ON krävt att bolaget tillsammans med ÅOF, Kungsörn Sverige och Berguv Nord sätter sig i en arbetsgrupp och hittar tekniska lösningar så att stolparna och ledningen fågelsäkras. Inga sådana initiativ har tagits av bolaget. Vi underkänner således helt förslaget med rörstålsstolpar.

I den svenska ellagen (§ 11) står följande;

*En nätkoncession skall förenas med de villkor som behövs för att **skydda allmänna intressen** och enskild rätt samt med de villkor för anläggningens utförande och nyttjande som behövs av säkerhetsskäl eller för att i övrigt **skydda människors hälsa och miljön mot skador och olägenheter** och främja en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och andra resurser eller som av annat skäl behövs från allmän synpunkt. Lag (1998:854).*

Vi anser inte att denna paragraf i ellagen uppfylls och accepterar således inte den stolptyp som förordas. ÅOF menar vidare att villkoren i Bernkonventionens direktiv 110 om åtgärder för att förhindra att fåglar dödas i ledningsnät och elkonstruktioner ska följas.

E.ON Energidistributions bemötande:

Naturvärdesinventering och fågelinventering har utförts under våren och sommaren 2016 och en kompletterande inventering har utförts under våren och sommaren 2017 i enlighet

med SIS-standard för naturvärdesinventering (NVI). Resultaten från inventeringarna har beaktats vid utformning av förordat sträckningsförslag och har tjänat som underlag för föreslagna skadeförebyggande åtgärder.

Ledningen föreslås huvudsakligen uppföras i portalstolpar och i andra hand i stålårsstolpar. På sträckan norr om Arlom till söder om Fanom kommer ledningen att sambyggas med befintlig 40 kV ledning i enbenta stål stolpar för att få plats. Oavsett stolptyp kommer de att ha hängkedjor och avståndet mellan strömförande delar är så stort att någon risk för strömgenomgång inte föreligger. Avståndet mellan faslinorna är ca 4 m och hängkedjornas längd överstiger 1,5 m. Det horisontella avståndet mellan faslinorna är också ca 4 m. Problem med fåglar och eldöd är en företeelse som varit och delvis är vanlig i lokalnät (främst 10–20 kV ledningar) och längs järnvägar.

Det är riktigt att det finns en uppfattning att vertikala linor anses medföra större risk för påflygning av fåglar. Genom älv dalen bedöms dock fördelen med ett minskat markintrång vara större än den ökade risken för påflygning (se även avsnitt 6.4.3.4 i MKB). E.ON ställer sig frågande till uppgiften att nya ledningar i höjdd led skulle medföra mycket större barriäreffekt och ge upphov till ökad risk för kollision. Det finns ingen forskning som tydligt pekar på detta. Däremot finns en generell uppfattning och generell rekommendation i flera publikationer att i möjligaste mån undvika vertikal linkonfiguration. Enligt E.ON:s kännedom finns endast en studie som i någon mån jämför olika linkonfiguration.¹ I den norska studie som studerade påflygning av ripa i ett norskt fjällandskap togs en jordlina/neutralina under faslinorna på en 20 kV ledning bort efter viss tid för att se hur kollisionsrisken förändrades. Studien pekade förvisso på att konstruktion utan denna lina medförde minskad kollisionsrisk men det var alltså fråga om en helt annan ledningskonstruktion i en annan typ av landskap, med andra arter.

E.ON sätter i många projekt upp fågelavvisare för att minska kollisionsrisken på särskilt utsatta passager. Det kan gälla stråk eller dalgångar längs vattendrag och passager över öppna marker med hög fågeltäthet som bryter fåglars förflyttningssvängar mellan födosöks- och viloområden, passager av fågelsträckleder eller förflyttningssvängar. Det finns enligt E.ON inte fog i den forskning eller litteratur som finns tillgänglig att generellt sätta upp fågelavvisare på hela ledningssträckor. Även om det förekommer generella rekommendationer att om möjligt minimera antalet linor i vertikal ledd så bör markering på linor sättas på särskilda ”hotspots”. Dessa ”hotspots” utgörs av områden med hög fågeltäthet, vissa våtmarker, korsningar med typiska ledstråk såsom vattendrag, trånga dalgångar och leder, liksom i områden med hög täthet av arter kända för ökad kollisionsrisk med ledningar såsom svanar och tranor. Rovfåglar är generellt bättre på att

¹ Bevanger, Bröseth, Sandaker. 1998. *Dödlighet hos fugl som følge av kollisjoner mot kraftledninger i Mørkedalen, Hemsedalsfjellet*. NINA rapport 531: 1–41.

undvika hinder än höns- och sjöfågel.² I en amerikansk studie från 2016 studerades rovfåglars rörelser före och efter ombyggnation av en stor kraftledning som korsade en fågelrik dalgång. Före ombyggnation var höjden 20–25 m. Efter ombyggnation 55–60 m. Vid ombyggnation sattes visuella markeringar upp. Före ombyggnation noterades 3698 olika rovfåglar. Efter ombyggnation noterades 4482. Under hela studien noterades inte en kollision.³

² Bevanger&Refsnes. 2013. *Muligheter og begrensninger for å redusere dødlighet hos fugl som skyldes kollisjoner og elektrokusjon i eksisterende kraftledningsnett i Norge*. NINA rapport 763.

³ Luzenski m fl. 2016. "Collision avoidance by migrating raptors encountering a new electric power transmission line." *The Condor, Ornithological Applications*, volume 118, 2016, pp 402–410.